

Извјештај невладиних
организација и дјеце
о стању права дјетета
у Босни и Херцеговини
у 2008. години

k2

НАША ПРАВА СУ ОНО ШТО МИ СМИЈЕМО УРАДИТИ, А ДА НЕ
НАРУШИМО ПРАВА ДРУГИХ, АЛИ И ОНО ШТО ОДРАСЛИ КОЈИ СУ
ОДГОВОРНИ ЗА НАС ТРЕБАЈУ УРАДИТИ, ДА БИ МИ БИЛИ СРЕТНИ И
СИГУРНИ.

*Дјечија мониторинг група
ОШ „Захид Баручија“, Вогошћа*

САДРЖАЈ

5	УВОД
6	СТАЊЕ У ЗЕМЉИ
8	ОПШТЕ МЈЕРЕ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ
8	Ставови са резервом
8	Законодавство и имплементација
9	Државни план акције
10	Координација
11	Независни мониторинг
11	Ресурси за дјецу
11	Прикупљање података
12	Сарадња са цивилним друштвом
13	Информисање јавности о Конвенцији
16	ОПШТА НАЧЕЛА
16	Право на недискриминацију
18	Право на живот, опстанак и развој
20	Право дјеце на учешће
22	ПОРОДИЧНО ОКРУЖЕЊЕ И АЛТЕРНАТИВНИ ОБЛИЦИ СТАРАЊА О ДЈЕЦИ
22	Породично окружење
24	Усвајање
25	Алтернативни облици старања о дјечи без родитељског старања
26	Насиље, злоупотреба, занемаривање и злостављање дјеце
30	ОСНОВНА ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА
30	Здравствена заштита
33	Здравље адолесцената
34	ХИВ/АИДС
35	Социјална заштита
37	Дјеца са различитим видовима онеспособљења
39	Стандард живота
41	ОБРАЗОВАЊЕ
41	Предшколско васпитање и образовање
42	Основно образовање
46	Средње образовање
48	ПОСЕБНЕ МЈЕРЕ ЗАШТИТЕ
48	Дјеца расељене особе
48	Дјеца у оружаним сукобима
49	Економска експлоатација и дјеца која раде на улици
49	Злоупотреба дрога
50	Сексуално искориштавање и трговина дјецом
53	Малољетничко правосуђе
58	Права мањина
62	Литература
63	Списак скраћеница

УВОД

Овај Извјештај је резултат праћења стања права дјетета у Босни и Херцеговини у 2008. години. Већ пет година локалне невладине организације „Здраво да сте“ из Бањалуке и „Наша дјеца“ из Сарајева, уз подршку Save the Children Norway, прате остварење права дјетета, руководећи се индикаторима Комитета Уједињених нација за права дјетета и Препорукама овог тијела на први Извјештај Босне и Херцеговине о правима дјетета. Паралелно су и ученици из осамнаест босанскохерцеговачких основних школа пратили остварење права дјетета у својим заједницама и њихови искази су садржани у овом Извјештају. Учешће у праћењу стања права дјетета подстакло је дјецу на читав низ активности, којима су показала да се захваљујући њиховом залагању могу десити корисне промјене за њих и њихове вршњаке.

Радећи овај Извјештај били смо свјесни да многе земље, развијеније и уређеније од наше, нису досегле стандард у заштити дјеце који представља Конвенција о правима дјетета и да досезање тих норми представља стални процес. Ипак, у Босни и Херцеговини се не биљеже промјене на боље у многим подручјима живота дјеце. Државни орган који има задатак да прати остваривање Акционог плана за дјецу 2002 - 2010. није успостављен ни у овој години. Однос институција државе није се значајно промијенио према невладином сектору, на кога ни даље не рачунају као партнера у развијању и реализацији програма за дјецу. Недостатак јединствене политике према дјецу и даље доводи до тога да се већина њихових права остварују на нивоу ентитета, кантона или локалних заједница, а то утиче на различит обим и квалитет права од средине до средине.

Поред овога, у порасту су сви облици занемаривања и злостављања дјеце. Малољетничко преступништво је у порасту и Држава покушава одговорити на то израдом Акционог плана за борбу против малољетничког преступништва. Настојали смо забиљежити и све друге промјене које су се десиле за дјецу у овој земљи.

У недостатку јединствених база података о остваривању права дјетета, жељели смо на једном мјесту сакупити расположиве податке о свим аспектима живота дјеце у Босни и Херцеговини. Поред тога, овај Извјештај садржи и аутентичне изјаве дјеце о стварима које су за њих важне, а нама одраслима требају представљати путоказ у доношењу свих одлука које се тичу дјеце.

СТАЊЕ У ЗЕМЉИ

У Босни и Херцеговини се континуирано смјењују периоди напретка реформских процеса, који су у функцији придруживања Европској унији, и периоди у застоју реформи, функционисања институција и тијела законодавне власти.

Криза власти на нивоу Босне и Херцеговине је додатно заоштрена у 2008. години и политичари су још једном потврдили да не постоји политичка воља за рјешавање виталних питања у овој земљи. Ситуацију додатно компликује чињеница да још није проведена уставна одредба о одвојености државе и вјерских институција. Поглавари најмоћнијих вјерских заједница представљају из сјене врло битан фактор у доношењу свих значајних политичких одлука.

Јавна потрошња у бруто друштвеном производу Републике Српске, када се укључе и трошкови за заједничке институције, креће се око 40% БДП, док јавна потрошња Федерације БиХ (ФБиХ) износи око 60 % БДП¹. И поред тога, у 2008. години јавља се низ захтјева за повећање буџетске потрошње, од којих су неки реални и оправдани (нпр. за образовање), а неки непродуктивни (нпр. за одбрану).

Ситуацију отежава и примјена споразума с ЕУ у дијелу који се односи на трговину – смањење и укидање царина за робе поријеклом из ЕУ. Криза банкарског система у САД-у, која је дошла пред крај године, ситуацију је учинила сложенијом. То ће сигурно имати одређене ефекте на инвестиционе пројекте, а самим тим и на смањење запошљавања, што је и иначе горући проблем у Босни и Херцеговини.

Међутим, гувернер Централне банке БиХ истиче да након проведених пореских реформи, БиХ полако достиже свој максимални фискални капацитет и будућа владина потрошња требала би да буде максимално избалансирана са расположивим приходима и без даљег оптерећивања приватног сектора.

Годишња стопа инфлације у Босни и Херцеговини износи око 9%, што нашу земљу доводи на треће мјесто у односу на земље југоисточне Европе.² Стопа незапослености у односу на 2007. годину (када је износила 29,00%), смањена је за 6% и у 2008. години износи 23,40%. Најнижа цијена рада и просјечна нето плата имају континуиран раст. У 2007. години просјечна плата је износила 630,00, а у 2008. години 780,00 КМ, али је и дванаестомјесечни раст цијена у просјеку био 7,5%.³ Позитивни статистички показатељи у колизији су са

1) www.seebiz.net („Džombić: Prevelika javna potrošnja Federacije BiH može biti pritisak na RS“)

2) Najniža inflacija u Hrvatskoj, Sloveniji i BiH, Slobodna Bosna, 28.08.2008. godine.

3) Агенција за статистику БиХ, Индекс потрошачких цијена у БиХ у новембру 2008.г. www.fzs.ba, Сарајево, 19.12.08. г.

подацима о броју породица и дјеце у стању социјалне потребе и дјеце која су угрожена породичном ситуацијом.

У Федерацији БиХ појавили су се одређени проблеми у сфери социјалног сектора и борачке популације. Закони који штите те категорије, а који су донесени протеклих година, нису предвидјели тако велики број корисника, што је довело до немогућности испуњавања обавеза, нарочито у неким сиромашнијим кантонима. Нереално планирање обавеза довело је до неисплаћивања законских обавеза и бунта угрожених категорија, којима се ускраћују права. То доводи до периодичних протеста и притисака на Владу ФБиХ. Ово има негативне ефекте на буџет за дјецу, јер он и даље остаје на претходном нивоу, а у неким срединама се и смањује (сиромашни кантони/ жупаније).

Годишња стопа инфлације у Републици Српској, мјерена индексом потрошачких цијена, у септембру 2008. године износила је 8.7% (пореди се септембар 2008. године са септембром 2007. године). На годишњем нивоу, највише су порасле цијене превоза (за 16.6%), цијене становања и енергената (за 13.6%), те цијене хране и пића (за 12.1%). Цијене су у првих девет мјесеци 2008. године, у односу на децембар 2007. године, (кумулативно) порасле за 4.1%.⁴

Индустријска производња остварена у септембру 2008. године већа је за 5.5%, у односу на исти мјесец претходне године, док је индустријска производња остварена у периоду јануар-септембар 2008. године, у односу на исти период 2007. године, већа за 8.0%.⁵ Оно што брине јесте чињеница да задњих мјесеци долази до пада индустријске производње у односу на јун/јул 2008., када је за око 10% била већа, него за исти период прошле године.

Обим спољнотрговинске размјене Републике Српске са иностранством, у периоду јануар - септембар 2008. године, износио је око 4,5 милијарди КМ, а покривеност увоза извозом, за исти период, износи 47.6%.⁶

Просјечна нето плата у Републици Српској, за период јануар-септембар 2008. године, износила је, 740 КМ и већа је за 28.7% у односу на просјечну нето плату у истом периоду 2007. године. Просјечна нето плата у Републици Српској у септембру 2008. године износила је 783 КМ.⁷

Најнижа цијена рада у РС је 250 КМ, у Федерацији БиХ 300 КМ, док у Брчко Дистрикту БиХ премашује тај износ.⁸

У Републици Српској буџетски приходи и приливи су у периоду 01.01.-30.09.2008. године остварени у потпуности са планираним буџетом, који је за 15% већи него буџет за исти период претходне године. Процент остварења расхода и одлива у односу на укупно остварена средства у периоду јан-сеп. 2008. је 96%. Спољни дуг је око милијарду и по КМ или око 1000 КМ по глави становника, што је веома мала задуженост. Такође, у 2008. години урађено је неколико важних ствари, (нпр: значајно повећање плата буџетских корисника, забрана двојне праксе љекарима и универзитетским професорима, почела је са радом Рафинерија нафте у Броду, настављено је финансирање пројеката из фонда Инвестиционо развојне банке, постигнут договор о изградњи мреже ауто - путева у Републици Српској, договорена даља улагања у енергетски сектор, почео процес фискализације, запослено је око 20.000 нових људи, итд.) На жалост, за бањалучку берзу је ово била вема лоша година. Такође, неки од великих пројеката (као што је градња ауто - пута Бања Лука – Градишка) нису транспарентни и постоје оправдане сумње у неадекватно трошење средстава.

4) Саопштење Републичког завода за статистику Републике Српске, број: III/9, 14.10.2008. године.

5) Саопштење Републичког завода за статистику Републике Српске, број: XVI/10, 17.10.2008. године.

6) Саопштење Републичког завода за статистику Републике Српске, број: IV/10, 22.10.2008. године.

7) Саопштење Републичког завода за статистику Републике Српске, број: XVI/10, 22.10.2008. године.

8) Najniža cijena rada, Dnevni avaz, 14.07.08. godine.

ОПШТЕ МЈЕРЕ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ

СТАВОВИ СА РЕЗЕРВОМ

Иако је Комитет за права дјетета још 2005. године, након разматрања Државног извјештаја о правима дјетета у БиХ, препоручио повлачење резерве на члан 9 Конвенције о правима дјетета, Вијеће министара БиХ је тек крајем маја 2008. године повукло резерву на овај члан.

ЗАКОНОДАВСТВО И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА

Комитет је препоручио да држава настави улагати напоре у циљу осигуравања јединствене примјене начела и одредаба Конвенције у цијелој земљи и да убрза процес усвајања закона, који се тренутно налазе у фази провјере.

Према подацима Центра цивилних иницијатива, оба дома Парламентарне скупштине БиХ, усвојила су годишње планове рада за текућу 2008. годину са закашњењем од 6 мјесеци. То је јасан доказ недовољне одговорности Парламентарне скупштине БиХ према својим властитим обавезама, али и грађанима БиХ.

На разини Парламента БиХ до 30.06.08. године усвојено је 30 закона, од тога само је 22% закона из 2008. године, а остали се односе на законе који су требали бити усвојени у 2007. години.

Вијеће министара БиХ планирало је да у текућој 2008. години у парламентарну процедуру упути 102 закона. У 2008. години Вијеће министара је од планираних 95 закона усвојило 44, а Парламентарна скупштина БиХ од 135 закона усвојила је само 41⁹.

Још увијек не постоји политичка воља да се доносе кључни закони и реформе на нивоу БиХ. Видљива је недовољна заинтересованост за рјешавање најважнијих животних проблема грађана. Примјер за то су два закона која су у парламентарној процедури још од 2006. године: Приједлог закона о измјенама и допунама Закона о држављанству БиХ – у процедури је 620 дана (неусвајањем овог Закона избјеглице из Босне и Херцеговине губе држављанство БиХ) и Приједлог закона о измјенама и допунама Закона о одбрани БиХ – у процедури је 680 дана.

С обзиром да је 2008. година била година локалних избора, до значајнијих промјена није дошло, без обзира на притиске међународне заједнице и захтјева Европске уније након потписивања Споразума о придруживању.

Значајно је напоменути да парламентарна скупштина Босне и Херцеговине,

након низа покушаја, успјела изабрати омбудсмене за људска права. Њихово конституисање, уколико услиједи у предвиђеним роковима, омогућиће адекватнију подршку заштити права дјетета у Федерацији БиХ, јер је још од 2007. године угашена канцеларија омбудсмена за права дјетета. Крајем године успостављена је институција Омбудсмена БиХ, у оквиру које је основан и Одјел за права дјетета.

Важно је напоменути да је у овој години усвојен Закон о средњем струковном образовању БиХ.

Од планираних 95 закона, до 31.12.08. године Влада Федерације БиХ усвојила је 43 (уз 21 који није био планиран) закона или 45%. Са листе усвојених закона, Закон о измјенама и допунама Закона о здравственом осигурању¹⁰ значајно ће утицати на побољшање положаја великог броја дјеце, чији је статус био везан за статус осигурања родитеља, што више није случај.

У Републици Српској, Народна скупштина РС је од 135 планираних закона, до краја године усвојила само 79 или 58,5%. Међутим Народна скупштина је усвојила 95% закона који су јој из Владе дошли у форми приједлога, што одговорност за неиспуњење плана адресира на Владу РС. Усвојени су Закон о омбудсмену за дјецу, Закон о предшколском васпитању и образовању, Закон о волонтирању, Закон о основном образовању и васпитању РС и Закон о средњем образовању и васпитању.

Закон о основном и средњем образовању усвојен је у Брчко Дистрикту БиХ.

Закључујемо да не постоји политичка воља да се усагласе и уједначе закони који се односе на заштиту дјеце, јер иако постоји компликована административна структура у БиХ, она не мора бити препрека уједначавању и имплементацији закона у једнакој мјери за сву дјецу у земљи, уколико би за то постојала политичка воља и међусобна сагласност представника свих административних јединица. Реалнија је препрека у чињеници да је веома неуједначена ситуација по питању економске моћи општине, кантона или ентитета у БиХ, која ограничава, па чак и онемогућава реализацију позитивних законских одредби.

ДРЖАВНИ ПЛАН АКЦИЈЕ

Комитет је препоручио ефикасну имплементацију Акционог плана за дјецу и ефикасно функционисање Вијећа за дјецу, те да се у рад Вијећа укључе НВО.

У 2007. години Вијеће за дјецу БиХ је донијело одлуку да се ревидира Акциони план за дјецу БиХ 2002-2010. година. У јулу 2008. године обављена је прва расправа о радном тексту ревидираног плана Акције за дјецу. Као основа измјена послужили су циљеви Свјетског самита за дјецу, Препоруке Комитета за дјецу УН, које је Босна и Херцеговина добила након подношења Првог државног извјештаја о стању права дјетета у земљи, Анализе радних група Вијећа за дјецу, Стратегије које су донесене на државном и ентитетским нивоима, те резултати мониторинга права дјетета у земљи. Поред тога узете су у обзир и резолуције и препоруке релевантних УН и европских међународних тијела, које се односе на одређена питања, као што је:

- Забрана било којег облика дискриминације,
- Обавезност интервенције и ефективност заштите дјеце,
- Осигурање подршке породици и дјетету,
- Дјеловање у најбољем интересу дјетета,

10) Закон о измјенама и допунама Закона о здравственом осигурању, Службене новине FBiH, број 76/08, од 17.11.08. г.

- Заштита личности дјетета,
 - Оптималан раст и развој дјетета.
- Ревидираним Планом акције за дјецу 2002 – 2010. година, наводи се да ће БиХ у наредном периоду приступити сљедећим конвенцијама:
- Европска конвенција о регионалним језицима и језицима националних мањина,
 - Европска конвенција о забрани сексуалног искориштавања и злоупотребе дјече,
 - УН конвенција о заштити права особа са инвалидитетом,
 - Европска конвенција бр. 058 о усвајању дјече,
 - Европска конвенција бр. 085 о правном статусу ванбрачне дјече,
 - Европска конвенција бр. 105 о признавању и провођењу одлука које се тичу старатељства и поновног стицања старатељства над дјецом,
 - Европска конвенција бр. 160 о провођењу дјечјих права,
 - Европска конвенција бр. 192 о контакту са дјецом.

Јавну презентацију поменутих Конвенција, Министарство за људска права и избјеглице БиХ одржало је 17. 12. 2008. године. Презентацији су присуствовали представници свих релевантних владиних тијела и институција, локалних невладиних организација и међународних институција. Представници Министарства за људска права и избјеглице и Вијећа за дјецу, замолили су присутне да размотре презентоване конвенције Вијећа Европе и дају своје мишљење и сугестије о оправданости приступања Босне и Херцеговине истим.

КООРДИНАЦИЈА

Комитет препоручује да се Вијеће за дјецу јача и подржава адекватним људским и финансијским ресурсима.

Иако је Вијеће за дјецу Босне и Херцеговине једини координациони механизам за праћење и провођење Акционог плана за дјецу БиХ 2002-2010. године, оно ни у 2008. години није конституисано као посебно тијело у оквиру Министарства за људска права и избјеглице. Вијеће за дјецу у 2007. години постојало је у Плану активности Министарства за људска права и избјеглице са минималним планираним буџетом. Са годишњим буџетом од 6.000,00 КМ не може се рачунати на озбиљну координирајућу улогу за provedбу права дјетета у БиХ, нити за неке подстицајне активности на развоју програмских или институционалних облика заштите права дјетета у БиХ. У 2008. години уопште није планиран буџет за Вијеће за дјецу. Истеком рада Вијећа за дјецу у претходном сазиву Вијећа министара, у новом сазиву није нити формирано. Можда разлоге можемо тражити и у томе што је Вијеће за дјецу БиХ у 2007. години имало финансијску подршку од стране Save the Children Norway и УНИЦЕФ-а, док је у 2008. години та помоћ ускраћена. Очито је да Вијеће Министара и Министарство за људска права за избјеглице не држи до дјече и обавеза, које је наша држава преузела потписивањем Конвенције о правима дјетета и активностима које из тога произилазе.

Савјет за дјецу РС је у овој години имао читав низ запажених активности планираних Годишњим планом рада. Важно је напоменути да средства за његову реализацију обезбјеђује Влада РС годишњим буџетом. Ово осигурава сталност финансирања овог тијела неvezано за међународну помоћ, од које зависи Вијеће за дјецу БиХ. Најзначајније активности у овом периоду су:

- Израђен Програм за борбу против вршњачког насиља међу дјецом и младима у образовном систему;
- Израђен Протокол о поступању у случајевима вршњачког насиља међу дјецом и младима у образовном систему;
- Организована манифестација под називом “Конференција беба;

- Урађена анализа положаја дјете са посебним потребама у систему образовања;
- Округли сто на тему „Положај и потребе дјете у вишечланим породицама у Републици Српској“.

Поводом Међународног дана дјетета, Протокол о поступању у случајевима вршњачког насиља међу дјецом и младим у образовном систему потписали су министри образовања, здравства и социјалне политике и министар унутрашњих послова РС.

НЕЗАВИСНИ МОНИТОРИНГ

Комитет је препоручио држави да пружи подршку канцеларијама омбудсмена у предузимању кампања за подизање јавне свијести, које ће бити усмјерене на родитеље и дјецу ради промоције одјељења за дјечија права.

Опште мјере
имплементације

У БиХ формирана је институција Омбудсмена БиХ, у оквиру које је формиран Одјел за права дјетета, и извршен је избор омбудсмена. Пренос надлежности са ентитетских служби омбудсмена за права човјека и дјетета треба да се изврши у току наредне године. Пројекат за права дјетета при Омбудсмену РС је функционисао и у овој години захваљујући међународној подршци.¹¹ На иницијативу Предсједника РС, Скупштина РС је донијела Закон о Омбудсмену за дјецу у РС. Влада је преузела обавезу финансирања, што ће осигурати сигурност и одрживост ове независне институције.

РЕСУРСИ ЗА ДЈЕЦУ

Комитет препоручује Држави да усклади издатке за заштиту дјечијих права у ентитетима, како би се загарантовао минимум социјалне и здравствене заштите за сву дјецу у земљи.

Ресурси за дјецу и трошкови потрошње за заштиту дјечијих права у Босни и Херцеговини, ентитетима, кантонима/жупанијама нису усклађени, а гарантовање минимума социјалне заштите за сву дјецу зависи од организационе и политичке структуре потрошње у земљи и од оних који одлучују, а дјецу у својим приоритетима не стављају на прво мјесто.

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА

Комитет је препоручио да се у земљи хитно изврши попис становништва и развије координиран систем за прикупљање података о дјеци. Држава би такође требала изградити показатеље за праћење и евалуацију имплементације Конвенције и политика за дјецу.

Попис становништва у Босни и Херцеговини је исполитизовано питање и потпуно је неизвјесно да ли ће се десити и 2011. године, како је раније било наговјештено.

Предсједник Центра за популациона и друштвена истраживања је истакао да потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ попис становништва више није одлука, него морање, ако БиХ жели ићи ка Европској унији.¹²

Иако су кроз пилот-пројекат ДевИнфо постигнути значајни резултати у прикупљању података и статистика које узимају у обзир права дјетета и

11) Save the Children Norway

12) Глас Српске, 23. јул 2008.

пружају податке кроз које је могуће пратити и евалуирати имплементацију Конвенције, десет општина гдје су успостављене базе на локалном нивоу, остале су без подршке УНИЦЕФ-а и ми нисмо сигурни у њихову одрживост. Посебно је важно да је листа индикатора, по којима се прикупљају подаци, уједначена и представља добру основу за јединствену базу података на државном нивоу. Индикатори су подијељени у неколико области: демографија, социо-економски профил и сиромаштво, институције дјечије заштите, издвајања општине, опште здравље дјетета (приступ здравственим услугама, здравствена заштита у раном дјетињству, здравље и понашање дјетета), исхрана дјетета, образовање дјеце, дјеца с посебним потребама, дјечији рад и посебна заштита дјетета.

У 2008. години УНИЦЕФ је подржао израду приручника за развој ДевИнфо базе на општинском нивоу, приручника за НВО-е које ће радити мониторинг права дјетета у локалним заједницама, те приручник за дјецу по ПАР методологији, који ће омогућити шире укључивање дјеце у истраживање у заједници и прикупљање података о имплементацији права дјетета на локалном нивоу.

Закључак: У БиХ још није урађен попис становништва који би био база за употребу било каквих популационих података. У ужем смислу, прикупљање података о дјеци је пуно мањкавости, подаци о стању дјечијих права се не прикупљају систематски, а они подаци који се прикупљају о дјеци нису обједињени често ни на нивоу ентитета или кантона или се прикупљају на такав начин да не одговарају стварном стању. Системи праћења имплементације Конвенције о правима дјетета на државном нивоу још увијек не постоје, али постоје иницијативе да се овакав систем праћења и прикупљања података организује на локалном нивоу.

САРАДЊА СА ЦИВИЛНИМ ДРУШТВОМ

Комитет препоручује да се појача сарадња са невладиним сектором и организацијама цивилног друштва које раде са дјецом и за дјецу.

Босна и Херцеговина се обавезала да ће примјењивати Љубљанску декларацију, која је донесена 02.04.2008. године и односи се на цивилно друштво земаља: Албаније, Бјелорусије, Босне и Херцеговине, Хрватске, Косова, Македоније, Молдавије, Црне Горе, Русије, Турске и Украјине. Циљ ове Декларације је јачање дијалога између владиног и невладиног сектора.

Процјењује се да у БиХ дјелује око 9 000 удружења грађана. На основу Споразума о сарадњи између НВО сектора и Вијећа министара, који је потписан у мају 2007., формиран је Одбор који треба да ради на реализацији овог Споразума. Овај Одбор је имао значајне активности око информисања НВО сектора у БиХ о приступу ИПА фондовима. Држава је само формално укључила цивилно друштво у планирање утрошка средстава из ових фондова. Због спорости у имплементацији, до средине 2008. године није потрошена ни једна марка планирана за пројекте 2007. године.

Значајно је напоменути да у Федерацији БиХ сва министарства, владине службе и општине расписују јавне позиве за реализацију Буџета намијењеног за рад невладиних организација и да се тај дио активности одвија транспарентно. Проблем је у томе што је тај буџет недовољан за нарасте потребе невладиног сектора, што се унутар тих средстава не распоређују средства за рад са одраслим и са дјецом. Фискалним законима невладине организације имају исте обавезе као и организације које остварују профит.

Још увијек није стимулисано издвајање за хуманитарне потребе, питање волонтерског рада, тако да можемо рећи да средства намијењена за одржање невладиног сектора не обезбјеђују ту функцију. Међународне организације су још увијек пресудне за одржавање активности невладиног сектора.

Ипак направљени су значајни помаци потписивањем Протокола са невладиним организацијама које воде склоништа у Сарајеву, Зеници, Мостару и Тузли, док Склониште у УСК има периодичну и недовољну подршку Кантона. Високо судско и тужилачко вијеће потписало је Протокол о поступању у случајевима злостављања дјеце; такође је потписан Меморандум између Гендер центра Федерације БиХ и невладиних организација које пружају помоћ жртвама насиља („Жене са Уне“, Бихаћ; „Жена БиХ“, Мостар; „Medica“ Зеница; „Виве жене“, Тузла и „Фондација локалне демократије“, Сарајево); а поводом Међународног дана дјетета, министарства просвјете, здравства и унутрашњих послова потписала су Протокол о вршњачком насиљу у школама. Све наведене активности ће знатно допринијети организованијој заштити дјетета од насиља и права дјетета уопште, а посебно допринијети развоју сарадничких односа између владиног и невладиног сектора.

У неким градовима у БиХ има добрих примјера подршке локалних власти. Тако је Град Бањалука подржао готово све НВО-е додјелом простора за рад без накнаде, и редовним планирањем буџетских средстава за пројекте који доприносе добробити грађана, па тако и дјеце и младих у граду. Расписани тендери су јавни и избор и реализација пројеката транспарентна. Позитиван примјер је иницијатива Координационог одбора за праћење имплементације Стратегије за борбу против малољетничког преступништва, који је иницирао укључивање невладиног сектора у спровођење ове Стратегије. Крајем новембра 2008. године Координационо тијело је упутило јавни позив невладином сектору у БиХ да пријаве своје ресурсе и заинтересованост за укључивање у реализацију стратешких циљева.

Народна скупштина је у јулу ове године усвојила Закон о волонтирању у Републици Српској. Волонтирање је овим законом дефинисано као активност од интереса за РС којом се доприноси побољшању квалитета живота, активном укључивању грађана у друштвене процесе и развоју хуманијег и равноправнијег демократског друштва. Посебно су, чланом 12, регулисане обавезе организатора код ангажовања малољетних волонтера. Овај закон представља значајан допринос развоју и уређењу области цивилног друштва.

Закључак: Влада у оба ентитета још увијек није нормативно ријешила положај невладиног сектора као непрофитног. Привредне организације нису стимулисане да улажу у невладин сектор, а средства која Влада издваја за невладине организације, које директно раде са дјецом и штите права дјетета, недовољна су за одрживост организација, мада је Споразумом о сарадњи између НВО сектора и Вијећа министара направљен корак напријед.

ИНФОРМИСАЊЕ ЈАВНОСТИ О КОНВЕНЦИЈИ

Комитет је препоручио да се ојачају напори да се информише јавност о Конвенцији и њеним одредбама, а посебно професионалци који раде с дјецом и они који се старају о спровођењу закона и политика.

Широм Босне и Херцеговине, у првој седмици октобра, обиљежена је Дјечија недјеља у којој су владине институције и невладине организације

презентовале своје активности које раде са дјецом и за дјecu. У организацији Министарства за људска права и избјеглице промовисано је неколико значајних пројеката за дјecu, уз њихово активно учешће. Том приликом је истакнуто да се министарство залаже за унапређење права дјетета и то посебно у области малољетничке делинквенције, заштити дјецe од насиља, дјечије порнографије, проституције и трговине дјецом. Министарство улаже велике напоре да обезбиједи једнак приступ образовању, посебно расељеној дјечи, дјечи повратницима, избјеглицама и припадницима мањина.

Вијеће Европе је у сарадњи са Министарством за људска права и избјеглице БиХ и Save the Children Norway SEE покренуло кампању у БиХ за забрану физичког кажњавања дјецe.

На нивоу Федерације БиХ већ традиционално се у поводу „Дјечије недеље/ тједна“ одржава низ активности у свим институцијама које раде са дјецом. Том приликом се промовишу књиге, приручници и друга литература за дјecu, одвијају се пригодне манифестације дјечијег стваралаштва, јавне трибине. Такође се обиљежава Дан породице/обитељи, Дан усвајања Конвенције о правима дјетета и Дан права човјека. То је прилика да се дјецa и млади упознају са Конвенцијом о правима дјетета. Истовремено, током цијеле школске године, у школама се одвијају различити пројекти којима се дјецa оспособљавају да развијају осјетљивост на препознавање различитих облика кршења права дјетета, а едукација о Конвенцији о правима дјетета се одвија кроз активности Вијећа ученика и реализацијом програма одјељенских заједница. Издавачка дјелатност у Федерацији БиХ такође доприноси популаризацији Конвенције о правима дјетета међу школском и предшколском дјецом – „Насиље није школски предмет“, „Сад разумијем своја права“ (Наша дјецa/Здраво да сте), „Хајдемо заједно – насиље није ОК“, Фондација локалне демократије.

У РС је организовано много манифестација поводом Дјечје недеље. Ради илустровања разноврсности ових активности, наводимо неке. Министарство за породицу, омладину и спорт и Град Бањалука и Фонд дјечје заштите су у партнерству са неколико невладиних организација и удружења, организовали манифестацију под називом „Улазница за чаробни град“, а Министарство здравља и социјалне заштите и Фонд за дјечју заштиту су покренули кампању са именом „Породица по мјери дјетета“, чији је циљ скретање пажње јавности на потребе дјецe и улагање у њихово правилно одрастање у приближно уједначеним условима. Министарство просвјете и културе организује у свим основним и средњим школама предавања из области превенције насиља над дјецом и свих облика злостављања.

Дјецa су у овој седмици имала доста простора у свим медијима, а све су те прилике искориштене за едукацију и промоцију права дјетета.

Црвени крст РС је обиљежио Дјечју недељу слоганом „Дајмо дјечи крила за слободан пут“, а штампаним материјалима су скренули пажњу јавности на права дјетета.

У Требињу је организована манифестација „Радујмо се заједно“, а у Сокоцу маскенбал предшколаца. У многим градовима ученици и предшколска дјецa су посјетили установу за дјecu без родитеља и специјализоване установе за дјecu са посебним потребама, како би се упознали с њима и тако смањили искљученост те дјецe.

У првој седмици новембра у сребреничкој регији, у мјестима Милићи, Скелани и Коњевић поље, НВО „Amica – prijateljice“ из Сребренице је реализовала едукативне радионице за родитеље ученика основних школа.

Централна свечаност обиљежавања Међународног дана дјетета за Босну и Херцеговину, одржана је 19. и 20. новембра у Бањалуци, под покровитељством

предсједника Републике Српске. Прославу су организовали у партнерству УНИЦЕФ и НВО „Арт пулс“.

У та два дана је организован читав низ презентација пројеката, промоције књига и брошура, позоришних представа, концерата и фестивала стваралаштва дјеце. Медији су пропратили све ове активности, тако да је ово била изузетна промоција права дјетета у БиХ. НВО „Здраво да сте“, је том приликом промовисала брошуре “Сад разумијем своја права” и „Насиље није школски предмет“.

Промоције Конвенције о правима дјетета разумљиве дјечи организоване су и у Добоју, Приједору, Дервенти, Модричи, Српцу, Босанском броду и Блатници. Све основне школе у земљи су добиле брошуре „Сад разумијем своја права“.

Поводом међународног дана људских права, ОСЦЕ је у васпитно-поправном дому у Бањалуци организовао едукативне радионице на тему права дјетета. Програм су осмислиле и реализовале сараднице НВО „Здраво да сте“.

Закључак: Иако се реализују многе активности с циљем информисања о Конвенцији о правима дјетета, не можемо рећи да је у јавности висок степен свијести о правима дјетета. У БиХ друштву права дјетета остају нешто на шта се стално мора „подсјећати“ или упознавати испочетка, а посебно је низак ниво свијести о правима дјетета међу онима који доносе одлуке, као и међу медијима.

**Опште мјере
имплементације**

ОПШТА НАЧЕЛА

Можемо рећи да Уставна рјешења и до сада донесени закони уважавају највише стандарде европских и свјетских конвенција и протокола о правима човјека и дјетета и да би њихово поштивање омогућило висок степен заштите права дјетета. У БиХ је свакако највећи проблем адекватне и досљедне примјене донесених закона и одговорности оних који их проводе.

- Влада БиХ је задужила Министарство правде да припреми Закон о бесплатној правној помоћи, да изврши хармонизацију законодавства у вези са судским таксама и донесе потребне законе, те да уради анализу кривичног законодавства, ради његовог усклађивања са стандардима постављеним у међународном пакту о грађанским и политичким правима.
- Закон о заштити од дискриминације у БиХ још увијек није донесен.
- У пракси се и даље дешава да су основна начела на којима се заснива Конвенција о правима дјетета у Босни и Херцеговини нарушена (Начело недискриминације, Најбољег интереса дјетета, Право на живот, опстанак и развој, као и Право на партиципацију).

ПРАВО НА НЕДИСКРИМИНАЦИЈУ

Комитет препоручује Држави да ојача своје административне и судске мјере у циљу спречавања и отклањања de facto дискриминације дјеце, нарочито дјеце са онеспособљењем, ромске дјеце и дјеце која припадају етничким и/или вјерским мањинама, или су друге националности. Држава се подстиче да у консултацији са медијима изради кодекс понашања који би помогао да се отклоне стереотипи и стигматизација мањинских и/или етничких група у медијима.

На нивоу Босне и Херцеговине међународне и локалне невладине организације покренуле су иницијативу да се донесе Закон против дискриминације, а да се у оквиру Министарства за људска права и избјеглице формира Центар за једнаке могућности, као независно тијело које би имало за циљ континуирано праћење појавности дискриминације. Министарство за људска права и избјеглице БиХ је игнорисало поменути нацрт Закона против дискриминације, који су предложиле невладине организације и израдило је свој приједлог, који је у јуну дат на јавну расправу. Планирали су до краја 2008. године овај закон упутити пред Парламентарну скупштину БиХ.

Право на равноправну употребу босанског, српског и хрватског језика, те ћирилице и латинице, гарантовано је Уставом Босне и Херцеговине и донесеним амандманима на Устав РС. И поред тога још увијек није донесен

Закон о равноправној употреби језика и писма у РС, чиме може да буде ускраћено право равноправне употребе оба писма на јавним мјестима, институцијама, у средствима информисања и сл.¹³

Најважнији налази студије „Дискриминација дјеце у босанскохерцеговачкој школи“¹⁴ која је обухватила 1.102 испитаника/ца, од тога 852 ученика и 250 наставника из читаве БиХ, показују да ученици, а поготово наставници имају изграђену свијест и формиран систем увјерења и ставова да дискриминација на националној основи има негативне посљедице на развој младе генерације и да то може представљати озбиљан друштвени проблем у БиХ. Испитаници су свјесни да постојање дискриминације утиче на развој нежељених црта личности: недружељубивост, неповјерење, песимизам, дистанцирање у акцијама, формирање друштвено неприхватљивих моралних норми и образаца понашања према припадницима других нација.

Међутим, истраживање указује на генерално смањену осјетљивост према појединим облицима дискриминације дјеце по националној основи. Већина дјеце живи углавном у једнонационалном окружењу и похађа једнонационалне школе у којима је цјелокупна школска организација прилагођена већинској националној групи. Изразита национална везаност ученика/ца смањује њихову осјетљивост на перцепцију негативних аспеката дискриминације на националној основи и представља битан фактор њиховог дистанцирања од других нација (дјеца са вишим степеном националне везаности два пута чешће теже отварању посебних школа за припаднике сваке нације). Религиозност ученика мање утиче на ставове о дискриминацији од националне и регионалне припадности. Неосјетљивост на присутне облике дискриминације на националној основи израженија је у срединама гдје већинско становништво припада једној нацији. Сваки десети наставник сматра да треба формирати посебне школе за припаднике сваке нације, док се за то залаже сваки четврти ученик. Та тежња је још израженија код ученика из мањих градских центара.

У БиХ живи око 6000 дјеце без имена, која нису уписана у матичне књиге рођених. Вјерује се да је већина њих ромског поријекла. Министарство за људска права и избјеглице БиХ, у сарадњи са УНХЦР-ом и УНИЦЕФ-ом формирало је мобилне тимове који су од ове дјеце, њих 2000 уписали у матичне књиге рођених.¹⁵

Начело недискриминације је свакако најчешће кршено право дјетета, а очитује се кроз:

- Упорно устрајавање да се задрже одвојене школе по националном принципу у Средњобосанском кантону, Херцеговачко-неретванском и Зеничко-добојском кантону, што представља најгори облик сегрегације, дјеце, који ће имати далекосежне посљедице на животе те дјеце у будућности;
- Примјери дискриминације дјеце у оба ентитета, проистекли из недосљедног примјењивања Споразума о правима дјеце повратника, а очитује се кроз недосљедну примјену Критерија за школске називе и обиљежја (види област образовања);
- Дискриминација дјеце као посљедица непримјењивања вјерске поуке за све конфесије – најчешће се примјењује само вјеронаука већинске националне припадности. Одлазак у крајност када је у питању вјерска поука видљива је у Кантону Сарајево, гдје је вјерска поука уведена у вртиће и иста се примјењује само за једну националну припадност - бошњачку. У овом случају можемо рећи да је угрожен и принцип неуважавања најбољег интереса дјетета. Кантон Сарајево још увијек

13) Kuda vodi priča o nacionalnoj diobi RTV sistema u BiH, Oslobođenje, 22.09.08.g.

14) Save the Children Norway, 2008.

15) Bez imena oko 6000 djece, Nezavisne novine, 03.03.2008.

није достигао пријератни обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем, што би требало да буде приоритет владиних институција.

- Пред новогодишње празнике у истој Установи је игнорисан захтјев родитеља дјеце да се изврши подјела пакетића уз учешће Дједа Мраза. На инсистирање родитеља пакетићи су ипак подијељени, уз много непотребних и непримјерених поступака. Родитељима је такође засметало то што управа обданишта често захтјева од родитеља додатна давања за средства рада, што је недопустиво, а управитељици се замјера и промјена васпитачица које дјеца воле и слично. То је био покушај институционалне дискриминације дјеце, који је онемогућен добром организацијом родитеља и невладиних организација, које су паралелно вршиле притисак на институције јавним протестима, као и захваљујући информисању независних медија.
- Дјеца су и даље неједнако заштићена са аспекта обима права и висине накнаде за поједина права у области дјечије заштите.

Дјеца која су била укључена у мониторинг дјечијих права, направила су своје листе угрожених дјечијих права, за своје заједнице. Међу најугроженијим правима за ову област дјеца су навела:

1. *Дјеца из Блатнице*
 - Дискриминација међу ученицима.
2. *Дјеца из Бањалуке*
 - Дискриминација дјеце према полу,
 - Дискриминација дјеце према социјалном статусу.
3. *Дјеца из Српца*
 - Дискриминација ученика у школи од стране наставника.
4. *Дјеца из Брода*
 - Дискриминација ученика - неки наставници понижавају ученике, чак их и физички злостављају.
5. *Дјеца из Дервенте*
 - Понижавање и исмијавање дјеце која имају проблеме у породици и сиромашне дјеце.
6. *Дјеца из Сарајева*
 - Равноправност с обзиром на спол,
 - Подједнако укључивање дјевојчица и дјечака у спортске клубове.

ПРАВО НА ЖИВОТ, ОПСТАНАК И РАЗВОЈ

У прошлој години у РС је рођено најмање беба од рата. Стопа наталитета у РС износи 7,5 промила, а стопа морталитета 9,8 промила, чиме је стопа природног прираштаја -2,4 промила.¹⁶ У Федерацији БиХ током 2007. године рођено је 21.715 дјеце, 113 више у односу на 2006. годину. У истом периоду умрло је 19.428 становника, од чега 193 умрле дојенчади. Стопа наталитета у 2007. години износила је 9,3 промила (као и у 2006. г.). Дојеначка смртност у 2007. години биљежила је 8,9 промила. Разлика међу кантонима је значајна – од 3,6 промила у ПК до 17,3 промила у БПК. Природни прираштај биљежи силазни тренд и са вриједношћу од 1,0 промила у 2007. години има неповољну вриједност и води у депопулацију. Федерација БиХ још увијек не проводи никакве мјере стимулације популационе политике, што се не може рећи за РС.¹⁷ Такође, према подацима Федералног завода за јавно здравство, потхрањено је 3% дјеце од 0 – 5 година старости; проценат мршаве дјеце износи 5%, док је проценат дјеце заостале у расту 9%. У односу на 2000. годину подаци показују смањење потхрањености дјеце од 0 – 5 година старости, али

¹⁶ „У Српској и БиХ негативна стопа природног прираштаја“, Глас Српске, 1.08.2008. године.

¹⁷ Годишњи извјештај за 2007. годину о здравственом стању становништва у ФБИХ, ФЗЗЈЗ ФБИХ, септембар 2008 г.

у исто вријеме присуство проблема гојазности међу дјецом.

Према важећим законским рјешењима, дјеца рођена на територији Федерације БиХ, а чији су родитељи држављани БиХ и Републике Српске са пребивалиштем у ФБиХ или РС, не могу добити држављанство Федерације БиХ. Слиједом тога не могу добити путне исправе, остваривати право на школовање, на здравствено и социјално осигурање. Управо због тога, Влада Федерације БиХ по хитној процедури упутила је приједлог закона о измјенама и допунама Закона о држављанству Федерације БиХ.

Доказано је да у Босни и Херцеговини постоји 15 локација контаминираних осиромашеним уранијем и да тај проблем у земљи није озбиљно схваћен. Ради се о локацијама које су за вријеме рата биле бомбардоване од стране НАТО авијације. Љекари истичу да је последице рата у тим подручјима драстично повећан број обољелих од карцинома. Посљедице дјеловања осиромашеног уранија на здравље босанскохерцеговачких грађана ће бити актуелно и за 50 година, али због умирања и миграције становништва, неће бити доказа. Највећа трагедија је у томе што људи нису упознати са контаминацијом и са мјерама које требају подузети да би смањили ризик. Загађени су и земља и вода, а људи се понашају као да је све у најбољем реду. На примјер, људи у тим подручјима једу гљиве које као магнет скупљају тешке метале. У Хаџићима, који су уз Хан Пијесак највише контаминирани, прати се присуство уранија у води, земљи и храни.

Ураниј има низак ниво радиоактивности у односу на неке друге тешке метале, али је токсичан. Он може радиоактивно дјеловати ако се налазите дуго у његовој непосредној близини или ако унесете честице уранија тако што дирате зрно, а последице једете неопраним рукама. Преко два микрограма је опасно, а налазило се највише око једног микрограма. Тешко је рећи како ће ураниј у будућности утицати. Додатни проблем представља чињеница да су до сада пронађена зрна која су у земљи била на дубини до 20 цм, и да не постоје уређаји којим би се открила зрна на већој дубини. Управо та неоткривена зрна представљају извор сталне контаминације земље и воде. Тринаест година од завршетка рата, дјеца која живе на тих петнаест локација и која ће се рађати ту у сљедећим годинама, угрожено је здравље и развој.¹⁸

Здравље и развој дјече директно је угрожен и налазима санитарних инспектора, који су почетком ове школске године узели узорке воде у 148 школа на подручју 18 општина. Завршено је испитивање 111 узорака, од којих је 77 било микробиолошки неисправно.

Проблеме загађења зрака имамо на неколико локација у Федерацији БиХ – Зеница, гдје су узроци у недоследној примјени заштитних мјера у Жељезари Зеница – уградња филтера за прочишћавање зрака и неадекватна контрола сировина које се допрема у Жељезару (сировине онечишћене уранијумом изнад дозвољеног нивоа); загађење зрака у Тузли и слично. Овдје морамо истаћи и позитиван примјер доброг рјешења заштите човјекове околине у Творници цемента у Какњу.

Око 6.400 ученика у 77 школа у Републици Српској, у којима је инспекција утврдила да је неисправна вода за пиће, након тога су добијали флаширану воду. Хигијенско-епидемиолошке службе домова здравља у општинама у којима се налазе школе с неисправном водом за пиће, урадиће у међувремену додатну дезинфекцију водовода уз надзор стручњака Института за заштиту здравља РС. Ресорно министарство предузело је и мјере за трајно рјешавање снабдијевања сеоских подручја исправном водом за пиће.¹⁹

Проблем је што дјеца и код својих кућа користе исту воду, јер су школе прикључене на локалне водоводе.

Накнадна анализа воде у 199 школа у Републици Српској показала је да је у

18) „Od osiromašenog uranijuma umrlo više od 300 ljudi“, Nezavisne novine, 05.07.2008. godine.

19) <http://www.sarajevo-x.com/clanak/081014102>

20) <http://www.hayat.ba/content/view/24482/70/>

157 школа вода загађена, потврђено је у институту за заштиту здравља РС.²⁰

Дјеца која су била укључена у мониторинг дјечијих права, направила су своје листе угрожених дјечијих права, за своје заједнице. Међу најугроженијим правима за ову област дјеца су навела:

1. *Дјеца из Брода*
 - Безбједност дјеце у саобраћају - саобраћај на граничном прелазу није регулисан семафором, регулише га само саобраћајни полицајац у вријеме јутарње гужве,
 - Недовољно освијетљене улице, паркови и шеталишта крај Саве,
 - Школска кухиња није у функцији потреба ученика.
2. *Дијете из Дервенте*
 - Угрожавање безбједности дјеце брзом возњом у саобраћају.
3. *Дјеца из Сарајева*
 - Право на живот,
 - Право на бољу сигурност у саобраћају дјеце-пјешака до школе и назад.

ПРАВО ДЈЕЦЕ НА УЧЕШЋЕ

Комитет препоручује држави да уложи додатне напоре, како би дјечије мишљење почело да се поштује у пракси. Потребно је ставити нагласак на право сваког дјетета да учествује у породици, школи, другим институцијама и тијелима, као и у друштву у цјелини, а посебну пажњу потребно је посветити угроженим и мањинским групама. Ово право такође треба уградити у све законе, судске и административне одлуке, политике и програме који се односе на дјецу.

Право дјеце на учешће је добро регулисано законским одредбама, али пракса још није заживјела. Одрасли тешко прихватају право дјетета на учешће, јер се то коси са њиховим васпитањем и традиционалним поимањем улоге дјетета. Ипак, постоје бројни примјери који су у 2008. години дали допринос афирмацији принципа дјечјег учешћа. И у овој години је пројекат у сарадњи са УНИЦЕФ-ом, кроз који су четири локалне невладине организације: „Здраво да сте“ - Бања Лука, „Наша дјеца“ - Сарајево, „Будимо активни“ - Сарајево и „Свјетионик“ – Приједор, подржавале дјецу кроз истраживање у заједници. Активности су проширене на још четири града у БиХ. Дјеца, чланови група за мониторинг које постоје у 18 школа у БиХ, заједно су са својим вршњацима из Србије и Црне Горе учествовала у изради брошуре „Сад разумијем своја права“, која је достављена свим школама у Босни и Херцеговини.

Савјети/Вијећа ученика у школама још увијек су различитих капацитета од школе до школе, јер не постоји усвојен оквир за рад ових тијела. Ипак, многи савјети успјешно раде и преко њих се остварује значајно учешће дјеце у животу школе.

Израђен је Приручник за савјете/вијећа ученика, који ће им помоћи у мониторингу права дјетета.

Поред тога, значајан прилог развоју партиципације дјеце у Федерацији БиХ реализује се кроз активности „Центра за културу дијалога“ (ЦКД) у градовима Сарајево, Бања Лука, Тузла, Зеница, Мостар и Брчко Дистрикт БиХ. Дјеца и млади у основним и средњим школама, кроз дебате и јавне расправе, уче се комуникацији, тумачењу и изношењу својих ставова о питањима из живота и питањима која се тичу младих. Наведене активности значајно доприносе развијању самопоуздања дјеце и младих да износе своје мишљење и на тај начин партиципирају у својој околини.

Позитиван примјер учешћа дјеце видљив је у Федерацији БиХ, у емисијама за дјецу у многим ТВ кућама. Све је више емисија за дјецу и младе у којима дјеца партиципирају као водитељи или као реализатори кроз пригодне такмичарске програме, гдје имају прилику да искажу своју креативност кроз

различите видове презентације својих способности. Ипак, морамо нагласити да је недовољан број образовних емисија у програмима ТВ кућа.

Дјеца која су била укључена у мониторинг дјечијих права, направила су своје листе угрожених дјечијих права, за своје заједнице. Међу најугроженијим правима за ову област дјеца су навела:

1. *Дијете из Српца*
 - Право дјеце на слободу мишљења,
 - Право на изражавање личног идентитета.
2. *Дјеца из Сарајева*
 - „Ако смо одговорни, извршавамо своје обавезе и дужности, шта је ту лоше ако кажемо да имамо и права.“
3. *Дијете из Српца*
 - „Уважи ме, погледај ме у очи, видјећеш себе, човјека, своју будућност.“
4. *Дјеца из Сарајева*
 - „Заштита приватног живота.“
 - „Слобода изражавања, примања и давања информација и идеја.“
5. Примјер злоупотребе дјеце у политичке сврхе забиљежен је у *Општини Челић*, гдје су дјеци подијељени леци које су требали да дијеле по улицама, у којима се дискредитују неки упосленици Дома здравља из Челића.²¹
6. *Дјеца из Брода*
 - Злоупотреба дјеце у политичке сврхе (растурају пропагандни материјал, носе мајице са страначким паролама).

Бројни су примјери злоупотребе дјеце кроз медије. Најсвјежији примјер из Дервенте показује да ни штампани ни електронски медији не раде у складу са законом и Кодексом за уређење радио и телевизиског програма и Кодексом за штампу. Малољетник који је био жртва физичког насиља вршњака у школи и при том сниман мобилним телефоном, додатно је изложен психичком насиљу, јер је тај видео запис приказан на већини телевизија, у ударним терминима, без икакве заштите идентитета дјетета. Организација „Здраво да сте“ упутила је писма упозорења директорима РТРС и ФТВ. Према стању у медијима, јасно је да међу новинарима и уредницима не постоји висок ниво свијести и довољно знања о томе како се извјештава о дјец из угла Конвенције о правима дјетета. Такође, локалне и међународне организације ријетко реагују када се права дјеце крше у медијима. Регулаторна агенција за комуникације такође не рагује расположивим законским средствима у овим случајевима.

Дјеца сматрају да се најчешће крше сљедећа права:

1. *Дјеца из Српца*
 - „Поштивање ко сам, шта сам и одакле сам“,
 - „Право на слободно дружење са другом дјецом“,
 - Право на своју културу, вјеру и језик.
- 2- *Дјеца из Добоја*
 - Поштујмо и његујмо свој језик и не дозволимо да нашим језиком завладају стране ријечи,
 - Не забрањујте нам дружење са вршњацима због вјерских и материјалних разлика.
3. *Дјеца из Сарајева*
 - Право да се слободно дружим са другом дјецом.

Закључак: Још увијек се не улаже довољно напора да се онемогући дискриминација дјеце; да се обезбиједи адекватан стандард и право на достојанствен живот за сву дјецу; да се стварају услови за што адекватнију партиципацију дјетета и да се сва дјеца која се роде на територији државе уписују у матичне књиге, те да се предузму конкретни кораци да би се осигурао упис ромске дјеце у матичне књиге рођених.

21) „Дјеца дијелила летке па завршила у полицији“, Дневне новине Ас, 09. 09. 2009. године.

ПОРОДИЧНО ОКРУЖЕЊЕ И АЛТЕРНАТИВНИ ОБЛИЦИ СТАРАЊА О ДЈЕЦИ

ПОРОДИЧНО ОКРУЖЕЊЕ

У БиХ, у 2008. години забиљежили смо активнији приступ у подржавању породице са дјецом у оба ентитета, мада су још увијек многи од проблема остали неријешени. Министарство правде Босне и Херцеговине, Сектор за међународну и међуентитетску правну помоћ и сарадњу, учинило је један позитиван корак у циљу помоћи родитељима у иностранству или у домовини, издавањем брошура: „Како поступити у случајевима незаконитог одвођења и/или задржавања дјетета“ и „Како остварити алиментацију у иноземству“. У претходним извјештајима наводили смо примјере незаконитог одвођења дјетета у случајевима када су родитељи разведени и непризнавања обавеза алиментације. Ове брошуре омогућиће лакше сналажење у тражењу права родитеља и обезбјеђења права која припадају дјеци.

Истовремено, донесен је и усвојен план рада за попис и утврђивање статуса државне имовине у иностранству. Значајно је што у попису те имовине има установа/објеката који су припадали дјеци и њихово враћање би значајно утицало на проширење обима заштите дјетета у области здравља и рекреације дјече.

Позитиван примјер подршке привредног сектора заштити породице са дјецом видљив је из примјера акције фирми Памперс и Interex. Наведене фирме донирају средства за обнову игралишта у јавним установама за збрињавање дјече без родитељског старања широм БиХ.

Сличну акцију покренула је и фирма „Звечево“ - прикупљена средства од продаје чоколаде „Звечево“ планира донирати за подршку дјеци смјештеној у домовима у БиХ.

Насупрот неуједначене бриге о дјеци у појединим кантонима и заштите породице у Федерацији БиХ, поново истичемо примјер Кантона Сарајево који годишње издвоји 33.183.612,00 КМ (дјечији додаток користи 23.527 дјече; здравствену заштиту мјесечно користи 902 дјече корисника дјечијег додатка; субвенционирање обданишта користи 214 дјече,...) Наведене податке изнијела је министрица КС у поводу дјечије недеље у КС.²²

Ово је такође и повод за апел Влади Федерације БиХ и Министарству за рад, социјалну политику и запошљавање да се планирана реформа социјалног сектора, која би омогућила јединствену заштиту дјетета на нивоу Федерације БиХ, донесе у што краћем року и на добробит дјетета.

У ситуацији када наступе проблеми са финансијама и пуњењем буџета, као што се током 2008. године дешава у Федерацији БиХ и буџетима кантона, онда

долази до кресања буџета. На жалост, у таквим случајевима прво страдају буџети за дјецу и породицу. Примјере за такво понашање администрације налазимо:

- У СБК не исплаћује се накнада за породиље.
- У ТК донесена је одлука да се за око 24.000 дјеце, чији родитељи нису запослени, не исплаћује дјечији додатак, док се не стекну услови (односно, обезбиједе средства за примјену закона).
- У УСК не исплаћују се лични дохоци за васпитаче у обдаништима Бихаћа, што је довело до тога да је организован штрајк васпитача, а дјеца не похађају вртиће и ускраћена су у својим правима.
- На жалост, морамо констатовати да кантони/жупаније ХНК, ЗХЖ и К 10, још увијек нису донијели Закон о дјечијој заштити.

Од напора који су у протеклој години учињени у овој области у РС, истичемо активности Савјета за дјецу и Министарства за породицу, спорт и омладину. На првом мјесту истичемо иницијативу за стамбено збрињавање породица са петоро и више дјеце, покренуто од стране Министарства за породицу, спорт и омладину РС и реализовану у сарадњи са 32 општине из РС, које обезбјеђују земљиште и инфраструктуру.²³ Укључујући и ових 97 породица, укупно је 261 породица са петоро и више дјеце ријешила своје стамбено питање, што изградњом, што реконструкцијом и доградњом. У 2008. години још је субвенционисано 210 стамбених кредита за младе и младе брачне парове, док је, захваљујући подстицајним средствима Министарства за запошљавање младих у РС, запослено 232 лица. Уколико ове породице узимају кредите, влада им субвенционира дио камате, младим брачним паровима нуде се најниже камате за стамбене кредите (4-6%), а породице са троје дјеце 4,7% камате на стамбене кредите, а уколико је породица још у фертилном периоду (до 35 година), камата се умањује за додатних 1%. У току 2008. године вршене су припреме за израду Стратегије за развој породице у РС, која је и усвојена у децембру 2008. године. Стратегија доноси мјере пронаталитетне, популационе политике, демографску ревитализацију општина руралног подручја, проширену мрежу помоћи породици и електронско увезивање свих података у мрежу. Стратегија такође подразумијева удружене активности Министарства за породицу, омладину и спорт, Министарства рада и борачко-инвалидске заштите, Министарства здравља и социјалне заштите, великог броја предузећа, појединаца, као и низа иснтитуција које могу пружити помоћ развоју квалитетније и здраве породице.²⁴ Израђена је за период 2009-2014. године, са основним циљевима усмјереним на побољшање живота породице, попут продужења породиљског боловања, увођење породиљског додатка за треће и четврто дијете, бесплатан или бенефициран смјештај у вртић, бесплатно основно школовање и разне једнократне помоћи. Послије усвајања у Народној скупштини РС, предстоји нови задатак формирања одређених програма рада и тимова, који ће радити у складу са предвиђеном динамиком, како би се повећао наталитет у РС.

У свјетлу препорука Комитета за права дјетета УН-а, који се у контексту подршке породици углавном фокусирао на подизање ресурса Центара за социјални рад због своје професионалне усмјерености на рад са дјецом и породицама, сматрамо да су нове иницијативе у РС у 2008. г. много значајније, јер се дешавају на нивоу Републике. Ово је посебно значајно због тога што су ЦСР ограничени ресурсима општина у којима дјелују, макар до новог Закона о социјалној заштити, који треба ускоро да се донесе.

Што се тиче РС-а, Министарство за породицу, спорт и омладину, у уској

**Породично
окружење и
алтернативни
облици старања о
дјечи**

23) <http://bilecainfo.com>

24) http://www.vladars.net/sr-SP-tn/Vlada/media/vijesti/Pages/Odrzana_103_sjednica_Vlade_Republike_Srpske.aspx

сарадњи са Савјетом за дјецу, покренуло је значајне иницијативе. Ове иницијативе би требале да исправе у будућности неке нелогичности у досадашњем систему подршке породици у РС, каква је нпр. ситуација у којој право на дјечји додатак не могу остварити породице које имају више од 75 КМ мјесечних примања по члану домаћинства. То значи да четворочлана породица, са мјесечним примањима од 350 КМ, не може остварити ово право. У исто вријеме, у РС се објелоданила чињеница да је за позитиван природни прираштај потребно да се у породицама рађа 4 дјецу: троје би обезбиједило замјену становништва, тј. просту репродукцију, а двоје и једно би само омогућило биолошки опстанак популације. С тим у вези Влада РС је формирала и Савјет за становништво, породицу и дјецу, али поставља се питање колико ће, и поред најбоље воље, то тијело моћи да уради нешто на повећању natalитета, ако се не побољша цјелокупна економска ситуација и подигне стандард становништва. У Фонду дјечије заштите ипак наводе да, иако с ограниченим средствима која се прикупљају у овај Фонд, он се ипак временом повећава, па је тако средства са којима је Фонд располагао у 2001. износила око 15,3 милиона, у 2007. години 37 милиона, док се у 2008. планирала заокружити са приходом у износу од 45 милиона марака. Повећање прихода пратио је и већи број корисника, као и повећање номиналних износа додатка за дјецу.²⁵ Што се тиче директне препоруке УН Комитета за права дјецу, која се тиче повећања ресурса центара за социјални рад да одговоре на потребе корисника, не можемо рећи да је у 2008. години дошло до битнијих помака. Једини помак се биљежи у напретку сарадње између центара за социјални рад и удружења и невладиних организација на локалном нивоу, која је у неким општинама знатно побољшала ниво услуга које се тиме пружају корисницима.

УСВАЈАЊЕ

Савјет Министара БиХ је у овој години завршио процедуру око укидања резерве на члан 9 Конвенције о правима дјетета, као што је и препоручено од стране Комитета за права дјетета Уједињених Нација, након разматрања иницијалног извјештаја БиХ. Потписивање Хашке конвенције је на дневном реду за 2009. годину. Процјењује се да у БиХ живи око 3.500 дјецу без родитељског старања. У ФБиХ постоји велики број захтјева за усвајање, али је недовољан број дјецу која могу бити дата на усвајање. Поједини захтјеви су стари и до пет година. Потпуним усвојењем може бити усвојено дијете до 10 година.²⁶ Усвајање дјецу има узлазни тренд. У току 2007. године усвојено је 87 дјецу, што је за 23% више него у 2006. години. У Сарајеву је удружење младих, које дјелује у склопу Међурелигијског вијећа (МРВ) БиХ, покренуло пројекат „Отворимо наша срца“, посвећен заштити права дјецу без родитељског старања, у оквиру којег је 05.03. 2008. у хотелу „Holiday Inn“ одржана конференција на коју су позвани представници власти, вјерских заједница и дипломатског кора у БиХ.²⁷

Од 1.892 дјецу без родитељског старања у ФБиХ, 792 малишана напустили су њихови родитељи, 1.224 дјецу је без оба родитеља, 88 дјецу је непознатих родитеља, 65 дјецу је из породица којима је одузето родитељско право, 723 дјецу чији су родитељи спријечени да обављају своју дужност. У 12 установа за дјецу и младеж лишена родитељског старања, смјештено је 661 дијете, док је исто толико смјештено у установе чији су оснивачи међународне невладине организације.²⁸ Влада ФБиХ је у јануару 2008/09. године дала сагласност на

25) „Имаш ауто - врати дијете“, Нови репортер, бр. 293, 22.10.2008. године.

26) <http://www.vesti.rs/exit/Sva-su-djeca-jednaka.html>

27) <http://www.brazda.ba/Arhiva/tabid/81/articleType/ArticleView/articleId/5045/Zastita-prava-djece-bez-roditeljskog-staranja.aspx>

28) www.fzs.ba, Социјална и дјечија заштита за 2007.годину, јуни 2008. године.

документ под називом „Документ политике заштите дјеце без родитељског старања и породица под ризиком од раздвајања ФБиХ за период 2006-2016.“. За координацију и планирање активности на имплементацији овог документа задужено је Федерално министарство рада и социјалне политике.

Што се тиче РС-а, а према подацима Министарства здравља и социјалне политике, годишње се заснује око 20 усвојења, а у РС тренутно има око 577 дјеце без родитељског старања, која су углавном у хранитељским породицама. У дому за незбринуту дјецу „Рада Врањешевевић“ у Бањалуци, борави 93 дјеце, а у Дому за дјецу „Кисељак“ у Зворнику, 35 дјеце.²⁹

Што се тиче усвајања, интерес за усвајање постоји, али веома често је ситуација у којој се налазе дјеца таква да се не испуњавају услови за усвајање, зато што њихови родитељи не дају сагласност на усвајање иако их не желе или не могу да воде бригу о њима. Такође, подносиоци захтјева за усвојење, се више интересују за дјецу млађег узраста. Као потенцијални усвојитељи најчешће се поред грађана из БиХ јављају грађани из Србије, Словеније, Хрватске, затим наши држављани који су запослени у Аустрији, Њемачкој, Швајцарској, као и страни држављани из Грчке, Холандије, Француске.

**Породично
окружење и
алтернативни
облици старања о
дјеци**

АЛТЕРНАТИВНИ ОБЛИЦИ СТАРАЊА О ДЈЕЦИ БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА

Хранитељство

На подручју БиХ постоји неколико удружења хранитеља, која дјелују као непрофитне организације, чији је циљ развијање нових облика заштите дјеце лишене родитељског старања. Само на подручју Тузле активно је 350 хранитељских породица, које су кроз мрежу хранитељских удружења из Бање Луке, Зенице, Тузле, Добоја, Сарајева, Брчког, увезане у кровну организацију званичног назива „БХ Фамилија“.

Под старатељством у Федерацији БиХ смјештено је 2.009 дјеце. Подршка за старатељске породице у Федерацији БиХ је различита и креће се од 100 до 480 КМ, што је посљедица неравномјерне заштите породице и дјеце у ФБиХ. Такође, у Зеници је, у септембру 2008. године, отворен „Мали породични дом“, кућа за дјецу без родитељског старања. У кући ће бити смјештено 12 дјеце школског узраста, на краћи период, док се за њих не пронађе боље рјешење, као што је повратак у породицу, усвојење, хранитељство или самосталан живот. Ова кућа је направљена заједничким напорима општине Зеница и Министарства за рад, социјалну политику и избјеглице ЗДК-а, и организација „Норс and Homes for Children“ из Велике Британије.³⁰ И од стране владиног сектора, активности развоја хранитељства су у високом приоритету центара за социјални рад. Центри у сарадњи са удружењима хранитељских породица и невладиним организацијама, континуирано раде на развоју хранитељства. Најзначајнији резултати на том плану постигнути су у Тузланском, Зеничко-добојском, Кантону Сарајево и другим кантонима. Провјеру смјештаја континуирано врше центри за социјални рад и пружају подршку хранитељским породицама у одгоју дјетета, при избору занимања, упису у школу и слично.

У хранитељским породицама у РС је, према подацима Министарства здравља и социјалне заштите РС, смјештено укупно 217 дјеце без родитељског старања. Финансирање овог облика заштите дјеце, односно накнада хранитељима за рад и накнада за издржавање дјетета, врши се из буџета општина.

Поред значајних успјеха у унапређењу и промоцији хранитељства, постоје

29) <http://www.nezavisne.com/nedjeljne/vijesti/23198/Za-sirocad-premalo-i-utjehe-i-novca.html>

30) <http://zdici.com/index.php/Vijesti/Vijesti-iz-BiH/-Mali-porodicni-dom-za-djecu-bez-roditeljskog-staranja.html>, „Мали породични дом“ за дјецу без родитељског старанја, 17 Септембар 2008.

и нека лоша искуства, приликом којих су нека од дјеце у хранитељским породицама била изузетно запуштена, те су послје тога смјештана у дом. У Центру за социјални рад Бањалука наводе да се за једно дијете у хранитељској породици плаћа 70 одсто од цијене коштања дома. Што се тиче сродничких породица у које су смјештана дјеца без родитељског старања, неке сродничке хранитељске породице не добијају накнаду, док неке добијају, у зависности од њихових материјалних прилика. За смјештај дјетета у дјечији дом у РС просјечно се годишње за једно дијете издваја око 7.000 КМ. На подручју Бијељине није довољно развијено хранитељство као облик збрињавања дјеце без родитељског старања. Око 37 дјеце без родитељског старања смјештено је у сродничке породице, а да истовремено за то не добијају никакву надокнаду, наводи се у извјештају Центра за социјални рад општине Бијељина. Истовремено се током сваке године закључи једно усвојење, иако је број захтјева за усвојење далеко већи.³¹

НАСИЉЕ, ЗЛОУПОТРЕБА, ЗАНЕМАРИВАЊЕ И ЗЛОСТАВЉАЊЕ ДЈЕЦЕ

Проблеми одгојне запуштености и занемаривања дјеце од стране родитеља су у порасту. Малољетничка делинквенција, насиље у породици и вршњачко насиље, све су присутније појаве у свим срединама у БиХ. За такво понашање можемо наћи узроке у тешким социо-економским условима живљења, поремећеним породичним односима, болести у породици, некомплетној породици, непрерађеним ратним искуствима родитеља и дјеце и у низу других фактора које није тешко идентификовати. Сви наведени проблеми су нагомилани и запуштени. Сами по себи су комплексни и захтјевају организован мултидисциплинаран приступ.

Чињенично стање је такво да смо суочени са све бројнијим случајевима насиља над дјецом, од стране одраслих, као и вршњачког насиља. С тим у вези забиљежили смо и неке активности које су биле усмјерене на подизање ресурса за дјеловање у овој области.

Тренутно важећим законима у БиХ утврђена је обавеза пријављивања било којег насиља над дјецом, од стране било кога ко има сумње или сазнања о оваквим дешавањима. Ипак, до оваквих пријављивања не долази у оној мјери у којој се насиље дешава. Један од разлога су страховања жртви насиља од освете, неповјерење у систем да ће се подузети адекватне мјере заштите и рехабилитације.

Високо судско и тужилачко вијеће БиХ је 28. 5. 2008. године презентовало „Оквирни протокол о поступању у случајевима злостављања дјеце“, који је настао у периоду 2006 – 2008. године, као резултат рада представника Министарства за љуска права и избјеглице БиХ, Министарства рада и социјалне политике ФБиХ, Министарства здравља ФБиХ, Министарства здравља и социјалне заштите РС, Министарства унутрашњих послова ФБиХ и РС, Министарства правде ФБиХ и РС, Министарства образовања/просвјете ФБиХ и РС, Удружења судских вјештака ФБиХ, Министарства правде РС, Високог судског и тужилачког вијећа БиХ, Омбудсмена ФБиХ и РС. Циљ овог документа је да се осигура ефикасна координација између различитих институција које учествују у процесу испитивања и помоћи дјетету.

Поред тога, сложена структура управљања системом социјалне и дјечје заштите у БиХ додатно намеће потребу доношења Оквирног протокола дјеловања у случајевима злостављања дјеце, како би се успоставило ефикасно дјеловање и координација надлежних установа у циљу потпуне друштвене заштите дјеце од злостављања.³²

31) „Kuda sa djecom bez roditelja“, Dnevne novine San, 14.07.08. godine.

32) <http://www.hjpc.ba/pr/preleases>

Поводом Међународног дана дјетета министри Министарства просвјете и културе, Министарства здравља и социјалне политике и Министарства унутрашњих послова, потписали су Протокол о вршњачком насиљу у школама. Протокол су урадили Савјет за дјецу Републике Српске на иницијативу Омбудсмена РС.

У Сарајеву је 4.12.2008. одржана промоција Стратешког плана за превенцију насиља у породици за Федерацију БиХ - 2009-2010. Стратешки план³³ представља плански и оперативни документ који је оквир дјеловања за све институције које су одговорне за превентивно дјеловање у сузбијању насиља у породици, а нарочито у областима образовања, здравства, социјалне заштите, сигурности и правосуђа на подручју Федерације БиХ. Овом приликом одржана је и промоција СОС телефона и потписивање Меморандума између Гендер центра Федерације БиХ и невладиних организација („Жене са Уне“-Бихаћ, „Жена БиХ“-Мостар, „Medica“-Зеница, „Виве Жене“-Тузла и „Фондација локалне демократије“-Сарајево) и Центра за социјални рад општине Јајце, чије ће оператерке 24 сата дежурати, односно пружати неопходну помоћ жртвама насиља које позову СОС телефон - 1265.

Омбудсмен РС у сарадњи са Центром за едукацију судија и тужилаца, одржао је низ семинара из области насиља у породици, система интервенција на насиље у породици и мултисекторалног приступа заштити дјетета од насиља, који су били намијењени судијама, тужиоцима, социјалним радницима, полицији и другима.

Активности НВО-а су овој области од великог значаја, што кроз контакте са дјецом жртвама насиља кроз склоништа за жене, што кроз активности директно усмјерене на заштиту дјетета од насиља.

У 2008. години организације „Наша дјеца“ и „Здраво да сте“ су партнерским напорима реализовале кампању за подизање нивоа свијести и информисаности о вршњачком насиљу у школама, под називом „Насиље није школски предмет“. Ове активности су биле подржане од ЕЦ и поред медијске кампање обухватале су и одржавање округлих столова на ову тему у 18 школа у БиХ. Учесници ових округлих столова су били дјеца, родитељи, запослени у школама, као и представници локалних ЦСР и других важних актера. Неки од закључака ових округлих столова су:

- Школе имају велику потребу за оснаживањем стручних тимова.
- Изразиле су потребу за организовањем семинара на тему насиља на којим би се образовали, како наставници и стручни сарадници, тако и родитељи.
- Сарадња са родитељима је оцијењена као врло лоша. Родитељи избегавају долазак у школу, те је било какав покушај да се помогне дјетету које врши насиље или које је жртва насиља, у старту осуђен на пропаст, јер је сарадња са родитељима лоша. Наставници се боје да ће та сарадња још више да ослаби увођењем електронских дневника, јер ће у том случају родитељи бити у могућности да оцјене свога дјетета погледају код куће. Иначе, процијењено је да се сарадња родитеља са наставницима искључиво заснива на оцјенама дјетета. Директори и наставници предлажу прецизније дефинисање обавеза родитеља према школи, као и санкција уколико се те обавезе не испоштују. Приједлог је да се осмисли документ у форми уговора, који би сваки родитељ потписивао на почетку сваке школске године и њиме се обавезивао на сарадњу са разредним старјешиним и другим професионалцима запосленим у школи. На основу овог уговора родитељ би могао да сноси и посљедице, уколико неку од ставки уговора не би остварио. Ово није непозната ствар у развијеним земљама и показала се као веома продуктивна када је проблем сарадње родитеља са школом у питању.

*Породично
окружење и
алтернативни
облици старања о
дјетету*

33) Strateški plan je Vlada Federacije BiH usvojila na 77. sjednici („Sl. novine FBiH“, broj 75/08),

- Постоји одређени број школа које немају капацитет да приме све ученике који их похађају, а на то су принуђене, јер у околини нема друге школе. Услед великог броја смјена (чак и по три), у тим школама је веома тешко организовати било какве слободне активности за ученике, те реализовати секције.
- Посљедњи захтјев се односи на медије. Сви учесници су се сложили са констатацијом да медији имају велики утицај на развој агресивног понашања код дјече. Они сматрају да и Министарство просвјете и културе у Влади РС треба да поведе рачуна о томе који садржаји и у које вријеме се емитују на телевизији, те да се заложи за увођење едукативних емисија.

У току је успостављање специјализованог web сајта www.zastitimodjesuodnasilja.org који би објединио све доступне ресурсе који се тичу ове проблематике на једном мјесту.

Свакако остаје и проблем непостојања базе података о насиљу над дјецом, који би створио платформу за праћење и дјеловање на борби против насиља над дјецом.

Формирана је и радна група за израду Стратегије за борбу против насиља у породици за период 2009-2013, у РС, а Министарство здравља и социјалне политике још није израдило Протокол о поступању у случајевима насиља у породици, посебно за запослене у здравству и социјалним установама (овај задатак остаје да се реализује у 2009. години). У припреми су и приручници који би установили једнообразно поступање свих актера у ланцу дјеловања у случајевима насиља у породици, који би се примјењивали у цијелој РС.³⁴

Још један значајан помак, који се десио у РС, јесте усвајање Протокола о поступању у случајевима вршњачког насиља у образовном систему, који је потписан од стране министара Министарства образовања и културе и Министарства здравља и социјалне заштите и Министарства унутрашњих послова 20. новембра 2008. године, на међународни дан дјетета. Овај Протокол јасно дефинише обавезе, одговорности и кораке у случајевима када дође до вршњачког насиља. Тим поводом одржан је и округли сто на тему: „Вршњачко насиље међу дјецом и младима у образовном систему на подручју општине Добој“, почетком децембра 2008. године. Округли сто сазван је у циљу успостављања јединствене платформе неопходне за успјешно супротстављање вршњачком насиљу, која подразумијева заједнички рад свих надлежних институција и тијела која учествују у спречавању, откривању и сузбијању насиља међу младима и дјецом: васпитно-образовне установе, Центар за социјални рад, полиција, здравствене установе, правосуђе, локална самоуправа, Републички просвјетни инспектор и Омбудсмен³⁵ РС – канцеларија Добој, чији би представници требали узети учешће у расправи на наведеној тему.

При разматрању насиља над дјецом у БиХ не можемо избјећи стање у медијима, и то из неколико битних разлога. Први је свакако утицај медија на саму појаву насиља над дјецом, поготово насиља међу дјецом, тј. вршњачког насиља. Телевизије у БиХ још увијек немају упозорења за гледаоце о садржају програма, мада се ова пракса и на телевизијама у окружењу (а чији се програми могу пратити у БиХ) само спорадично примјењује. Надаље, веома је проблематично и извјештавање о случајевима насиља над дјецом, при којем се ријетко поштују права дјече на заштиту приватности, а сами извјештаји имају сензационалистички тон, који више служи као материјал за подизање гледаности, него као упозоравајући и информативни материјал. Овакво извјештавање производи контраефекте. У неколико наврата при извјештавању о вршњачком насиљу, које се снимало и просљеђивало путем мобилних телефона међу дјецом (овај облик насиља је упадљиво у порасту), снимци

34) Revidirani Akcioni plan za djecu BiH od 2002-2010, iz jula 2008. godine.

35) www.mup.vladars.net

насиља су нецензурисани приказивани у цјелости у ударним информативним емисијама (ФТВ, РТРС, АТВ итд). Дешавало се да се након оваквих извјештаја у данима који слиједе копирају ове сцене у другим срединама, тј. дјеца понављају оно што су видјела. Медији свакако требају почети обрађати пажњу на овакве ризичне потезе и генерално на своју уређивачку политику, едукованост новинара и поштивање дјечијих права од стране медија. Ово ће такође бити предмет и заговарачких активности у неким пројектима, који су у почетку (Борба против вршњачког насиља: „Здраво да сте“, ОШ „Алекса Шантић“ и ОШ „Мејдан Тузла“, уз подршку ЕЦ).

У склопу пројекта „Јачање капацитета професионалаца за примјену Државне стратегије за заштиту дјеце од насиља, злостављања и занемаривања“, којег имплементира Фондација локалне демократије, уз подршку Министарства науке и образовања КС, креиран је Приручник намијењен професионалцима који раде у систему дјечијег образовања и заштите, а настала је и сликовница „Хајдемо заједно - Насиље није ОК“ намијењена дјецци од 6 до 11 година да се упознају са основним информацијама о насиљу над дјецом, да би била у стању да препознају насиље, те да се упознају са својим правима и постојећим механизмима за заштиту дјеце од насиља.

Дјеца - активисти организација “Наша дјеца” - Сарајево, “Здраво да сте” - Бања Лука, “Центар за права дјетета” - Коњиц и “Будућност” - Модрича спровели су, у току дана акције Save the Children организација, за престанак насиља над дјецом, који је одржан 19.11.2008. године, анкету којом су испитивали ставове дјеце и одраслих у БиХ по питању законске забране тјелесног кажњавања дјеце. Резултати показују да више од половине и дјеце и одраслих (око 52% дјеце и око 59% одраслих) сматрају да је физичко кажњавање неефикасна метода и резултат недостатка комуникацијских вјештина. Ипак, око једне четвртине и дјеце и одраслих сматрају да је физичко кажњавање дјеце понекад потребно. Да је оно неопходно, сматра преко 6% дјеце и око 8 посто одраслих. Такође, да физичке казне смију примјењивати оба родитеља сматра више од 19% дјеце и више од 18% одраслих. Иако постоји свијест о штетним посљедицама физичког кажњавања и код одраслих и код дјеце, забрињава чињеница да само 57,34% дјеце и 49,43% одраслих сматра да физичко кажњавање дјеце треба забранити законом.

Закључак: Потребно је извршити рационализацију поступака при усвајању дјеце, наставити активности на подстицању развоја породичног смјештаја дјеце без адекватног родитељског старања као облика збрињавања. Не ради се довољно на подршци породици у одгоју дјеце, нарочито дефицитарној породици и породицама из маргинализованих скупина. Не ради се у свим срединама на развијању сензибилитета за откривање случајева занемаривања и злостављања дјетета. Не издваја се довољно средстава за екипирање социјалних служби при центрима за социјални рад, нити њихову едукацију за рад са малољетним особама различитог нивоа и облика девијантног понашања.

**Породично
окружење и
алтернативни
облици старања о
дјецци**

ОСНОВНА ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА

Министарство цивилних послова, као надлежно координирајуће тијело између ентитетских тијела, добило је задатак од Владе БиХ да ради на усклађивању прописа из здравственог осигурања по питању здравствене заштите дјецe предшколског и школског узраста са Конвенцијом о правима дјетета, те предузме активности на хармонизацији законских прописа у тој области, са циљем рехабилитације и запошљавања особа са сметњама у развоју. На нивоу Босне и Херцеговине усвојен је Закон о лијековима и медицинским средствима, што ће омогућити усаглашавање прописа у овој области.³⁶ Такође је усвојена Информација Министарства правде о санацији објекта за обавезно психијатријско лијечење у Сокоцу.

Значајно је напоменути да се у клиничким центрима у БиХ проводе пројекти „Школа у болници”,³⁷ како дјеца која су тешко обољела не би губила школску годину. У току 2007. године 650 дјеце похађало је „Школу у болници”. Министарство образовања сноси трошкове опремања и извођења наставе. У поводу Дана Дијабетес Мелитуса у градовима Федерације БиХ организована је кампања која је била усмјерена на дјецу и младе. Дјеца, млади и родитељи су информисани о овом типу шећерне болести. Уз то проведено је низ прегледа у оквиру којих су млади и грађани тестирани на присуство болести.

Комисија за заштиту људских права при Парламенту ФБиХ предвидјела је измјену Закона о здравственом осигурању дјеце која се школују, а чији родитељи нису осигурани да остварују право на здравствено осигурање преко Министарства образовања у Кантонима. Дом народа Парламента Федерације БиХ, 17.10.08. г. усвојио је Закон о измјенама и допунама Закона о здравственом осигурању Федерације БиХ. Од почетка 2009. године дјеца ће по први пута остварити право на обавезну здравствену заштиту, као самостални осигураници, без обзира на статус родитеља. Око 70.000 дјеце ће бити обухваћено овим правом. Ово је посљедица иницијативе и дуготрајне кампање Удружења „Земља дјеце”, - Тузла и других НВО-а, које су се придружиле у кампањи.

У прилог побољшању услова лијечења дјеце обољеле од рака и леукемије извршена је куповина стана од стране Градске управе у новом насељу „Вртови сунца” у Сарајеву. Кључеве стана Удружењу „Срце за дјецу која болују од рака у ФБиХ”, уручила је градоначелница Сарајева.

Здравственим осигурањем у ФБиХ током 2007. године било је обухваћено 83,65% становника, односно њих 1,94 милиона³⁸. Имунизација – цијепљењем

36) „Службени гласник БиХ”, 58/08, од 17.06.08. године

37) „Школа у болници”, Ослобођење, 18.04.08. године.

38) www.brazda.ba, 71. сједница Владе ФБиХ/08. Здравствено стање становништва у ФБиХ.

превентабилне болести (ЦПБ), постигнута је задовољавајућа стопа покривености дјечије популације. Она се креће од 89,7 (код хепатитиса Б3) до 96 (код БЦГ). Када је у питању Дојење - повећао се проценат дјеце која су благовремено започела дојење и дјеце која су искључиво дојила до 4, односно 6 мјесеци, у односу на 2006. годину. Код обољења дјеце до 6 година; 6 – 14 година и 15 – 18 година, нема одступања у односу на претходну годину. Иста обољења су водећа, а континуирано долази до пада конгениталних малформација коштаном-мишићних малформација и деформације кукова. Здравље уста и зуба – Од 2005. године у свих 10 кантона врше се промотивно-превентивни прегледи ученика I и II разреда основне школе. Водећа обољења су кариес зуба, обољења зубне пулпе и дентофациалне аномалије.³⁹

Веома значајну „Кампању за заштиту обољеле дјеце од тетануса у Африци“, покренула је у БиХ компанија Procter&Gamble за БиХ и УНИЦЕФ. У оквиру Кампање, од 1. октобра, прикупљаће се средства од продаје памперс пелена и влажних марамца. Прикупљена средства до краја године омогућила су куповину вакцина против тетануса, за око 70.000 дјеце.

Здравствена заштита дјеце у РС се остварује кроз Закон о здравственој заштити и Закон о здравственом осигурању. Од прошле године, комплетна здравствена заштита дјеце до 15 година старости је бесплатна, без обзира да ли су родитељи осигурани или нису. Иако је ово био значајан помак у смислу доступности здравствене заштите свој дјечи, остаје проблем недовољног броја и удаљености медицинских амбуланти. Здравствена заштита дјеце обухвата све здравствене услуге које здравствене установе могу да пруже, што опет зависи од мјеста, тј. положаја здравствене установе, кадра, броја становништва и слично.

У 2008. години урађено је и истраживање “Здрава дјеца за здраву будућност – Истраживање о квалитету услуга лијечења дјеце у јавним здравственим установама” које је спроведено у оквиру пројекта Заштита права дјеце при Омбудсмену РС. У овом истраживању се наводи да у РС-у на једног педијатра отприлике дође 2500 дјеце, а у Федерацији БиХ на један радни тим долази 2048 дјеце старости 0-6 година, а на један радни тим у здравственој заштити школске дјеце и омладине, 7329 дјеце старости 7-18 година.

Према истом истраживању, испитаници углавном позитивно оцјењују техничку припремљеност јавних здравствених установа у свом граду. Оно што се сматра основним недостацима физичког амбијента су: безусловне, скучене и дотрајале просторије, боравак дјеце и старих особа у таквом скученом простору, низак ниво хигијене, дотрајала, неисправна медицинска опрема или пак мањак исте и гужва у чекаоницама. Највећи број испитаника, њих четири петине, мишљења је да су здравствени радници добро припремљени за лијечење дјеце.

Најчешћи проблеми са којима се испитаници суочавају када воде дијете на преглед у јавну здравствену установу су: дуго чекање на преглед, обавеза заказивања прегледа, нехигијена просторија и тоалета, мањак доктора специјалиста, непрофесионално особље, недостатак медицинског материјала и лијекова, нефункционисање апарата неопходних за дијагностику. Током хоспитализације дјетета, испитаници су такође наилазили на бројне проблеме, а најчешћи су били: нехигијена болесничких соба, тоалета и других просторија на одјељењу, недостатак лијекова неопходних за лијечење дјетета, неспремност медицинског особља да детаљно информише родитеље о стању дјетета и њихова нељубазност, мањак болничке гардеробе, корумпираност медицинског особља и недовољно доктора специјалиста за лијечење дјеце. Испитаници су више незадовољни него задовољни спектром услуга које им се нуде при лијечењу дјеце у јавним здравственим установама. Позитивно

Основна здравствена и социјална заштита

39) Godišnji izvještaj za 2007. godinu o zdravstvenom stanju stanovništva u FBiH, FZZJZ FBiH, septembar 2008 године.

мишљење има сваки трећи, док негативно сваки други испитаник. Такође, испитаници нису показали велико задовољство стоматолошким услугама и сматрају да, када је ријеч о здравственој едукацији дјеце, испитаници су углавном мишљења да је она потребна и корисна.

Једна четвртина испитаних родитеља није знала да дјеца имају право на бесплатну здравствену заштиту, само зато што су дјеца! Овај податак упућује на потребу едуковања родитеља о правима која им држава гарантује, када је у питању интерес лијечења њихове дјеце. Једна четвртина испитаника је имала проблема да оствари право на бесплатну здравствену заштиту дјетета.

У погледу унапређења ситуације здравственог збрињавања дјеце у РС, сваки пети испитаник је инсистирао на бољој опремљености установа и обезбјеђивању довољних залиха медицинског материјала, лијекова, савремене медицинске опреме и инструмената. Родитељи сматрају да је неопходно успоставити праксу редовних и обавезних систематских прегледа у школама, као и то да је потребно да се испоштује право све дјеце да до 18. године имају бесплатну здравствену заштиту. Уз све то, потребно је кадровски реорганизовати здравствени систем и запослити већи број медицинског особља, посебно доктора специјалиста дјечијих болести.⁴⁰

Напомињемо да је ово истраживање урађено на малом узорку у четири градске средине у РС. Сматрамо да би резултати показали лошију ситуацију када би се истраживање поновило укључујући и рурална подручја, која се много више сусрећу са проблемима када је у питању доступност и квалитет здравствене заштите дјеце. Ипак, налази су вриједни ради стицања слике о стању на терену, пошто другачијих, званичних, извора података немамо.

У току 2008. године у Мостару се појавило неколико случајева обољевања школске дјеце од менингококне сепсе, са смртним исходом. Слична ситуација, али мањег обима десила се и у Сарајеву, Бихаћу... Епидемиолошка служба је сматрала да нема потребе за проглашењем опасности од епидемије, али су потребне мјере опреза, па је у тим срединама наложена дезинфекција школа и вртића.

Исхрана школске дјеце – подаци из школских диспанзера говоре да постоји проблем анемиčnosti и гојазности међу дјецом. То указује да се дјеца неадекватно хране, због осиромашења великог броја породица, што за посљедицу има анемију код великог броја дјеце. Знатан број дјеце има повећану, али неадекватну исхрану, уз веома ограничено кретање дјеце и бављење различитим спортским активностима, што за посљедицу има све већи број гојазне дјеце. Данас често можемо чути да „родитељи немају времена за здравље своје дјеце“.

У РС су настављени и реформски процеси система заштите менталног здравља, а који би у наредном периоду требали да доведу до унапређења менталног здравља у РС и цијелој БиХ. Прије свега, ту спада усвојена Стратегија менталног здравља РС. У току је и имплементација пројекта „Заштита и унапређење менталног здравља у РС“, коју ће подржати Влада Италије, а за коју пројекат имплементира CESVI. Средства ће бити утрошена за реконструкцију и опремање старих и новоотворених центара за ментално здравље, као и на едукацију мултидисциплинарних тимова. Такође, у току је пројекат „Анализа ситуације и процјена услуга менталног здравља у БиХ“, који обухвата евалуацију рада 44 центра за ментално здравље у БиХ, 17 у Републици Српској и 27 у Федерацији БиХ, а који заједно спроводе министарство из РС и Федерално министарство здравља, у сарадњи са Швајцарском агенцијом за развој и сарадњу. План је да се у наредном периоду оснажи и Координациони центар за ментално здравље РС.⁴¹

40) "Zdrava djeca za zdravu budućnost – Istraživanje o kvalitetu usluga liječenja djece u javnim zdravstvenim ustanovama", Zaštita prava djece - Ombudsman RS, Banja Luka, jun 2008.godine.

41) „Ljudi se lakše obraćaju hirurzima nego psihijatrima“, Nezavisne novine, 25.10.2008.

Министарство здравља КС издало је Водич – Посттрауматски стресни поремећај за демобилисане борце и чланове њихових породица. На семинару о ПТСП-у констатовано је да у БиХ има 1,7 милиона људи са психичким сметњама. Имајући у виду да већина тих особа има и породицу и дјецу, да је у популацији становништва БиХ око 18 до 20% дјеце, онда можемо поздравити ову активност и подржати је као значајну и за заштиту породице и дјеце. Овај проблем је веома присутан и о њему се недовољно говори, изузев у случајевима насиља у породици, самоубиства или тешких злочина према својим најближим, који немају никакво логичко објашњење. Родитељи и дјеца су упућени на „Путеве помоћи“ – шест центара за ментално здравље у КС, савјетовалиште за овисности, одјељење за лијечење алкохолизма и одјељење за лијечење наркоманије.⁴² Међу сарајевским средњошколцима проведена је анкета, која је показала да млади рано ступају у сексуални однос, а да при томе мало знају о сполно преносивим болестима и о сексу уопште. Од стране ученика покренута је иницијатива да се у средње школе уведе сексуално образовање као школски предмет, што није прихваћено у надлежном кантоналном министарству образовања. Ученици намјеравају прикупљати потписе, званично се обратити Министарству и тражити да се умјесто културе религија у средње школе уведе сексуално образовање. У прилог овог захтјева младих иде и податак да је у Федерацији БиХ током 2008. године евидентирано 319 ванбрачних заједница са млађим малољетником, као и пораст случајева педофилије и других облика искориштавања дјеце⁴³.

Контрола дувана – у БиХ је повећана граница забране продаје дуванских производа са 15 на 18 година старости и поштрене су мјере промоције и спонзорисања дуванске индустрије. Министарство здравља најављује досљедну примјену Закона о дувану и дуванским прерађевинама у ФБиХ и забрану пушења на затвореним мјестима у свим јавним институцијама и на радним мјестима. БиХ још увијек није ратификовала Оквирну конвенцију о контроли дувана СЗО⁴⁴. Документ се тренутно налази у Министарству цивилних послова БиХ и у поступку је доношење Одлуке о ратификовању.

Око 14% школске дјеце и младих из ФБиХ, у узрасту од 13 до 15 година, су пушачи. Истовремено, у популацији одраслих 37% њих су пушачи, док је у Европи тај просјек 28,6% (истраживање Завода за јавно здравство ФБиХ).⁴⁵

Према подацима Завода за статистику Републике Српске, у 2007. је забиљежено 260 порођаја дјевојака од 15 до 18 година, а три дјевојке имале су мање од 15 година. Број абортуса није познат, јер се обављају и у приватним и у државним клиникама, а подаци нису обједињени на једном мјесту.⁴⁶

Министарство образовања и науке почело је израду базе података о малољетним ученицима, који не остварују право на здравствену заштиту. У оквиру заштите човјекове околине на нивоу општина донесени су ЛЕАП⁴⁷ – плански документи. Тиме је створена основа за систематско и адекватно унапређење стања животне средине на нивоу локалних заједница – планираним рјешавањем питања питких вода, отклањања отпада у складу са важећим прописима, активности на спрјечавању загађења зрака, активности на заштити околиша, ревитализацији постојећих зелених површина, промоцији здравих стилова живота, пројектима подизања свијести ученичке популације о потреби и начину очувања околиша.

42) Vodič – Posttraumatski stresni poremećaj za demobilisane borce i članove njihovih porodica, Sarajevo 2008.

43) Dnevni avaz od 20.02.09.g

44) Framework Convention Tobacco Control WHO

45) www.mladi.info, 13.01.2009.

46) „Šta djeca znaju o seksu“, Magazin START, 8.12.2008.godine

47) Локални еколошки акциони планови

Од 1986. године у Босни и Херцеговини званично је регистровано 156 особа које живе са ХИВ/АИДС-ом. У РС живи 55 таквих особа.

У Федерацији БиХ укупно је регистрирано 86 ХИВ позитивних особа, од тога 57 са развијеним АИДС-ом. До сада је евидентирано 38 умрлих, а за 10 обољелих нема података. Доминантни пут преноса је хетеросексуални, затим хомо-бисексуални, те инјекционом злоупотребом дрога. У току 2007. године регистрована су 4 нова случаја и 1 умрли.⁴⁸ Уколико поредимо стање инциденце у земљама Европе и БиХ, можемо рећи да је ситуација у Федерацији БиХ далеко повољнија – инциденца за АИДС је 0,2 (Европа – 1,6), инциденца за ХИВ је 0,1 (Европа – 14,9).⁴⁹ Током 2008. године отворено је 10. савјетовалиште за анонимно и бесплатно тестирање на ХИВ/АИДС и хепатитис. Иначе при болницама и кантоналним заводима за здравствену заштиту и при томе није потребна упутница. Такође је проведено истраживање ризичног понашања у односу на ХИВ преваленцу међу групама под повећаним ризиком.

Што се тиче превенције, ту су најактивнији НВО-и који своје активности на превенцији обављају директно са корисницима и ризичним групама. Асоцијација за сексуално и репродуктивно здравље већ седам година континуирано ради на превенцији ХИВ-а кроз различите програме.

Поводом 1. децембра, Међународног дана борбе против ХИВ-АИДС-а, на прес-конференцији Министарства здравља и социјалне заштите РС, објављено је да је БиХ и даље земља ниске преваленце ХИВ инфекције (нижа од 1% у општој популацији, а у свакој популацији са повећаним ризиком нижа од 5%).

Од посљедица АИДС-а у РС је до сада умрло 15 особа. Од укупног броја регистрованих, 70% је мушкараца, а главни начин преноса ХИВ-а је сексуални (хетеросексуални) контакт. Особама које живе са ХИВ-ом и АИДС-ом у РС, обезбјеђена је бесплатна терапија на инфективној клиници Клиничког центра Бања Лука, а Министарство здравља и социјалне заштите РС је кроз своје програме, у претходне двије године, омогућило: отварање и обнављање центра-савјетовалишта за добровољно, бесплатно и повјерљиво тестирање на ХИВ у Бањој Луци, Добоју, Бијељини и Фочи; отварање и обнављање метадонских и детокс центара у Бањалуци и Добоју; обезбјеђивање апарата за дијагностику и лијечење ХИВ инфекције на инфективној клиници Клиничког центра Бања Лука; Отварање и обнављање Пријатељских центара за младе при домовима здравља у Бањој Луци, Бијељини, Добоју, Фочи и Приједору. Поводом обиљежавања 1. децембра, Министарство здравља и социјалне заштите РС дало је подршку свим организацијама које раде на терену са популацијом под повећаним ризиком, а организована су и бесплатна, ноћна тестирања.

Гендер центри (Гендер Центар Федерације БиХ и Гендер центар РС) су у новембру 2008. провели обуку "Гендер/Родна припадност и ХИВ/АИДС". Ова обука је одржана у оквиру пројекта УНИЦЕФ-а, који има за циљ превенирање ХИВ/АИДС-а међу адолесцентима који су најизложенији ризику. Логистичку подршку provedби обуке пружила је организација „Викторија“ из Бање Луке. Обука је имала за циљ да пружи смјернице за разумијевање, развој и осмишљавање успјешних активности у вези са ХИВ/АИДС-ом, које уважавају гендер/родну димензију проблематике адолесцентског доба (од 10-18 година према Конвенцији о правима дјетета, према Свјетској здравственој организацији од 10-19 година), односно дјечака и дјевојчица, младића и

48) Godišnji izvještaj za 2007. godinu o zdravstvenom stanju stanovništva u FBiH, FZZJZ FBiH, septembar 08.g.

49) Federalni zavod za javno zdravstvo, Izvještaj za 2007. godinu.

дјевојака који су највише изложени ризику. У оквиру обуке, међу осталим, посвећена је пажња и питању везе гендер/родне компоненте, ХИВ/АИДС-а и сексуалног насиља. Учесници/е су били/е представници/е: УГ Прони, Сарајево; Асоцијација ХУ, Сарајево; УГ Апоха Сарајево; УГ Q Сарајево, УГ Жене женама Сарајево; УГ ААА Бања Лука, УГ Поента Бања Лука; УГ, Инфективна клиника Сарајево; Маргина Тузла; Инфективна клиника Зеница; Инфективна клиника Тузла; Инфективна клиника Бања Лука; УНДП Сарајево.

Један од ризико-фактора, због којих се превенцији мора посветити већа пажња, је и чињеница да је старосна граница ступања у први сексуални однос помјерена до тачке гдје је близу 50% младих сексуално активно у старосној доби испод 15 година⁵⁰. Информативни центри са пријатељским приступом младима за област сексуалног и репродуктивног здравља, које подржава УНФП, налазе се у четири града широм Босне и Херцеговине, а то су: Бихаћ, Мостар, Бања Лука и Зеница (Омладински културни центар „Абрашевић“ Мостар, „Здраво да сте“ - Омладински центар, Бања Лука, Демократски центар Нове Наде, Бихаћ и ОЦ Вермонт, Брчко).

**Основна
здравствена
и социјална
заштита**

СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Позитивни ефекти потписивања Споразума о стабилизацији и прикључивању са Европском унијом одразили су се на рад Савјета министара, који је на својој првој сједници након потписивања Споразума затражио хармонизацију прописа у ентитетима у области правосуђа, социјалне и здравствене заштите.

Ентитет	Ниво издвајања	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ФБиХ	Издавања за социјалну заштиту у милионима КМ	1265,4	1388,0	1497,1	1519,6	1564,1	1682,5
ФБиХ	% БДП-а	15,2%	16,1%	16,3%	15,4%	14,8%	14,8%
РС	Издавања за социјалну заштиту у милионима КМ	492,8	594,0	630,7	678,9	709,5	742,8
РС	% БДП-а	13,3%	15,1%	15,0%	15,0%	14,7%	14,3%
Укупно	Издавања за социјалну заштиту у милионима КМ	1758,2	1982,0	2127,8	2198,5	2274,6	2425,3
	% БДП-а	14,6%	15,8%	15,9%	15,3%	14,7%	14,6%

(Табела 1: Извор: COP 2006-2008.)

Министарство цивилних послова добило је задатак од Савјета министара да координише активности на доношењу измјена и допуна Закона о социјалној заштити у ентитетима и Брчко Дистрикту, што би требало довести до конзистентне социјалне политике на простору Босне и Херцеговине. Ово истовремено треба да обезбиједи усвајање правилника о стандардима и нормативима за рад установа социјалне заштите и ажурира потписивање међуентитетског споразума о рјешавању заосталих дуговања установа социјалне заштите.

Просјек који се издваја за социјалну заштиту у Европској унији износи 19%, тако да можемо рећи да укупан ниво потрошње у БиХ од 14,6 % није изван просјека ЕУ. Проблем је у томе што су готовинска издвајања за социјалну заштиту веома различита, а понегдје и веома ниска, и у функцији су даљег потицања сиромаштва (Табела 1).

И поред организованих и снажних притисака удружења инвалида у ФБиХ, до најављиване реформе социјалног сектора, која је требала да се реализује

50) UNICEF „Survey Among Injecting Drug Users“, April, 2008.

током 2008. године, није дошло.

Законом о измјенама и допунама закона о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом, по први пут су у права уведене цивилне жртве рата (2006). Средства за остваривање основних права особа са инвалидитетом из овог закона осигуравају се буџетом ФБиХ, чиме је обезбјеђена једнакост у заштити тих права у оквиру ФБиХ. Показало се да је поднесен енормно велики број захтјева за увођењем у права, знатно више него што су показивала предвиђања. Како буџет ФБиХ не би био угрожен, нужна је хитна реформа у овој области. Најављиване позитивне промјене које су требале да се десе у дјечијој заштити (обједињавање дјечије заштите на нивоу ФБиХ) овим су онемогућене. У току 2008. године реформа у области социјалног сектора није се десила.

Влада ФБиХ усвојила је Нацрт закона о запошљавању и рехабилитацији особа са сметњама у развоју, чиме треба да се створе услови за запошљавање и рехабилитацију особа са сметњама у развоју. Морамо нагласити да и даље нема систематског запошљавања особа са инвалидитетом. У РС запослено је око 120 особа са инвалидитетом. Примјер добре бриге за дјецу са сметњама у развоју огледа се и кроз отварање кабинета за дјецу са говорним сметњама у предшколској јавној установи „Дјеца Сарајева“.

У Републици Српској у припреми је нови Закон о социјалној заштити.

Новим законом предвиђа се бољи материјални положај појединих категорија. Тако ће туђа нега и помоћ бити везана за просјечну нето плату и умјесто досадашњих 41 КМ бити 140 КМ. Иначе у РС има око 11.000 инвалида који примају туђу негу и помоћ.⁵¹ И за остале категорије предвиђена су већа материјална давања.

Значајно је напоменути да је, у складу са Законом о запошљавању лица са инвалидитетом у РС формиран Фонд за запошљавање лица са инвалидитетом и да је од његовог оснивања запослено око 1.000 лица са инвалидитетом. Фонд дјечије заштите РС је у октобру 2008. године исплатио дјечији додатак за 30.547 дјеце, односно 21.675 корисника-родитеља, а по кориснику-родитељу просјечно је исплаћено 99,60 КМ, што је за 29% више него претходни мјесец исте године. У складу са оствареним и расположивим средствима, износ додатка на дјецу за мјесец октобар, за треће дијете и вулнаребилне категорије дјеце, биће исплаћен у износу од 100 КМ по дјетету, умјесто досадашњих 80 КМ, а за друго и четврто дијете у износу од 50 КМ по дјетету, умјесто досадашњих 40 КМ, што за овај мјесец представља повећање по дјетету за 25%. Матерински додатак износи 100 КМ.

Пред крај 2008. године у БиХ је почела имплементација вишегодишњег пројекта, којег реализује УНИЦЕФ у сарадњи са партнерима, а под називом „Социјална заштита и социјална укљученост у БиХ“, са циљем да се ојачају тренутни системи социјалне заштите и социјалне укључености дјеце и породица. Посебан циљ овог програма јесте и помагање институцијама власти да развијају и имплементирају одрживу стратегију за бољи систем социјалне заштите за сву дјецу и све породице у БиХ.

ДЈЕЦА СА РАЗЛИЧИТИМ ВИДОВИМА ОНЕСПОСОБЉЕЊА

Током посљедњих година у ФБиХ се благо повећава број дјеце са различитим видовима онеспособљења. У 2007. години за око 6% повећан је

број дјеце са физичким и психичким сметњама у односу на 2006. годину; од тога нешто мањи број са оштећењима вида, слуха, гласа и говора, а нешто више са физичким и психичким сметњама.

Забрињава значајно повећање од око 10,50% дјеце, чији је развој ометен породичним приликама, за око 8% повећан је број дјеце родитеља који занемарују или злостављају своју дјецу, за око 3% је повећан број дјеце родитеља који немају довољно средстава за издржавање своје дјеце, за око 2% повећан је број занемарене и запуштене дјеце.⁵² То указује да наше друштво мора да учини значајне напоре да помогне породици кроз буџет, различитим облицима подршке. У овој области значајну подршку очекујемо од програма реализације Стратегије за борбу против делинквенције, Стратегије за борбу против насиља у породици и Стратегије за борбу против употребе дрога и других токсикоманија. Уколико се обезбједи провођење ових стратегија, претпоставка је да ће се у догледно вријеме смањивати број запуштене и занемарене дјеце.

Посебно је потребна помоћ породици у одгоју дјеце. У овом сегменту друштво може много да уради у сарадњи са невладиним организацијама, кроз обезбјеђење услова и средстава за окупациони рад удружења и невладиних организација са дјецом са сметњама у развоју и здравом дјецом.

Последњих година све је више удружења дјеце родитеља са различитим видовима онеспособљења широм БиХ, која активно раде на рјешавању питања подршке за дјецу. Истовремено, све је више дјеце која су у оквиру тих удружења укључена у радионичке и спортске активности у оквиру „Специјалне олимпијаде БиХ“, гдје добијају прилику да развијају своје могућности у различитим областима. Невладине организације такођер знатно доприносе интеграцији дјеце са посебним потребама у локалну заједницу организовањем различитих манифестација и активности.

Овом приликом желимо истаћи рад НВО „Алтруиста Свјетло“ која ради са дјецом са потешкоћама у развоју и која је у 2008. години имала 58 различитих активности као домаћин или учесник. Подаци о дјеци која су укључена у образовни процес дати су у одјелку образовања.

Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске организовало је округли сто на тему „Актуелно стање заштите дјеце са посебним потребама у Републици Српској“ (јун, 2008). У Републици Српској тренутно има 50 мобилних тимова за подршку инклузивном образовању, али овај број тимова није довољан, па се у већини школа са овом дјецом ради једном недјељно са стручним кадром. У току су и едукације просвјетног кадра, које се односе на упознавање карактеристика дјеце која имају потешкоћа у говору, планирање одговарајућег наставног садржаја, стварање позитивне климе и рада с ученицима у разреду, ради што бољег прихватања такве дјеце. У РС тренутно постоји 37 специјалних одјељења, која се налазе у оквиру основних школа: у шест установа затвореног типа школују се 383 ученика с умјереном и тежом менталном неразвијености, док се у оквиру инклузивне наставе у редовним школама школује 836 категорисаних ученика и 1731 ученик с неким од сметњи, који нису категорисани.⁵³

Прецизних података о томе колико ученика с посебним потребама има у редовном школском систему Федерације БиХ нема, али са сигурношћу можемо рећи да се инклузивна настава одвија са тешкоћама у мањим срединама. Иначе, у свим кантоналним/жупанијским центрима постоје основне школе за

дјецу са посебним потребама. Више о школама и броју ученика у одјељку „Образовање“.

Инклузија дјеце са посебним потребама у образовни систем и даље се спроводи са бројним потешкоћама, као што су неприлагођеност наставних планова и програма за рад са дјецом са специјалним потребама, неадекватна припремљеност наставника и неопремљеност школа училима и наставним помагалима.

Што се тиче инклузије у предшколском систему, наводимо налазе до којих је дошао Омбудсмен РС у истраживању „Растимо заједно“, које је објављено 2008. Основни циљ овог истраживања био је добијање података о стању у пракси. Анализирано је мишљење васпитача, који су директни носиоци инклузије, али и менаџмента вртића и педагошко-психолошке службе. Закључци истраживања свODE се на сљедеће идентификоване проблеме:

Омбудсмен је у специјалном извјештају дао сљедеће препоруке, са циљем побољшања услова у предшколском образовању и васпитању за дјецу са посебним потребама, да Министарство просвјете и културе Републике Српске у року од 90 дана:

- Изврши анализу потреба за стручним кадровима за провођење процеса инклузије, те у том смислу повећа број стално запослених дефектолога, соматопеда, логопеда, психолога и др., у предшколским установама у РС;
- Успостави ефикасну мрежу професионалне помоћи за подршку провођењу процеса инклузије у вртићима, која се односи на континуирану помоћ особљу у изради и спровођењу индивидуалних програма рада са дјецом;
- Изради и спроведе програм едукације запослених у предшколским установама о специфичностима рада са дјецом са посебним потребама, како би се подигао ниво њихове професионалне оспособљености;
- Преиспита постојећа законска рјешења у вези са бројем дјеце у групама у редовним вртићима и предложи измјене у циљу формирања мањих али ефектнијих група;
- Успостави процес адаптације вртића, у складу са могућностима дјеце са посебним потребама;
- Преиспита, за почетак, могућност отварања вртића који би задовољавао све стандарде прописане за безбједан и подстицајан боравак дјеце са посебним потребама у Бањалуци или неком другом већем центру у РС, како би се у њему несметано одвијала инклузија (ова пракса би се требала проширити на све веће центре у Републици Српској).
- Поред овога, препоручено је и Министарству здравља и социјалне заштите:
- Организовање супервизијске професионалне подршке запосленима у предшколским установама;
- Превенције „синдрома сагоријевања“ особља у предшколским установама;
- Израде Протокола о поступању у случајевима инклузије у вртићима, неке врсте меморандума о сарадњи свих стручних служби које посредују приликом боравка дјетета у вртићу (Републички педагошки завод, предшколске установе, центри за социјални рад, НВО и сл.) Овако би се добио квалитетнији увид у сам поступак, а центри за социјални

- рад би имали комплетнију евиденцију (што им је законска обавеза);
- Успостављање система ране дијагностике и ране интервенције, која је основни предуслов за откривање дјеце која спадају у ризичне групе, те благовремен терапеутски ангажман релевантних здравствених и социјалних служби;
 - Успостављање прецизног система евидентирања дјеце са потешкоћама у развоју у оквиру социјалног и здравственог система, који би био сервис службама из ових области ради адекватније интервенције, збрињавања и заштите дјеце;
 - Успостављање мултидисциплинарне сарадње између министарстава и њихових служби с циљем организовања система ране дијагностике, правовремене интервенције, организовања система евиденције, побољшања подршке предшколском образовном систему и др.⁵⁴

СТАНДАРД ЖИВОТА

Може се рећи да Босна и Херцеговина, као земља у транзицији, има средњи доходак и доста добро стоји у смислу миленијумских развојних циљева. Располовиви подаци упућују на позитивне трендове за све миленијумске развојне циљеве, што је важно, иако ситуација није у потпуности задовољавајућа. Смањење сиромаштва је најпроблематичније подручје⁵⁵.

У ФБиХ током 2007. године забиљежен је пораст броја породица које су обрађене у центрима за социјални рад, у односу на 2006. годину (582.730 породице), као и породица којима је пружена социјална помоћ (583.333 породице). У 2007. години просјечна цијена хране је порасла за око 5%. Иако земља биљежи стабилан економски раст од 6% сваке године, многи Босанци и Херцеговци још увијек имају релативно низак стандард живота, а све веће цијене врше додатни притисак на већ рањиво становништво, посебно на дјецу.⁵⁶ Забрињава податак да сваке године долази до повећања броја породица које траже социјалну помоћ. У структури тих породица је око 20% породица са дјецом. Можемо закључити да се континуирано повећава број дјеце која живе у оскудним условима, који их онемогућавају у њиховом развоју у складу са њиховим физичким и интелектуалним могућностима. Дјеца су изложена дискриминацији, која је посљедица социјалног статуса и као таква трпе различите облике дискриминације у школи од стране својих вршњака, а понекад и од наставника.

Мишљење дјеце:

Листа основних проблема везаних за кршење права дјетета у нашем граду

Дјеца – Врхбосна - Сарајево

- Право на стандард и живот који одговара дјетету.
- Економско искориштавање и дјечији рад.

Према УНДП-овим анализама за 2008. годину индекс социјалне стабилности и даље има најнижу вриједност у односу на остале индексе, што

54) Poseban izvještaj o pravu djece sa posebnim potrebama u Republici Srpskoj na predškolsko obrazovanje i vaspitanje, april 2008, Obudsman RS.

55) Položaj djece u BiH, Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja i/ili djece kojoj prijete gubitak roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece, SOS Kinderdorf BiH, mart 2008.

56) <http://www.voanews.com/bosnian/archive/2008-01/,1.11.2008.godine>.

говори о озбиљним проблемима у овом сектору. С обзиром на ниске плате у појединим дјелатностима, ниске пензије, недостатак адекватних система социјалне заштите, те велику изложеност растућим трошковима живота, не изненађује ни стање у овој области. Према подацима испитивања јавног мњења у септембру 2008. године, број домаћинстава са ниским приходима (приходима испод 500 КМ) је и даље нешто виши од половине, посматрајући цијелу Босну и Херцеговину. Истовремено, број домаћинстава са приходима испод 500 КМ се повећао са 48,3% на 59,4% у Републици Српској, те са 66,9% на 86,9% у Брчко Дистрикту.

Закључак: Борба против сиромаштва и даље остаје питање број један. Треба обезбиједити стабилизацију социјалног фонда у ФБиХ и подузети мјере на нивоу БиХ да не дође до његовог смањења у овом времену рецесије. Очекујемо да ће се у наредној години у Федерацији БиХ у најкраћем времену обезбиједити примјена нових одредби у Закону о здравственом осигурању и обезбиједити најквалитетније лијечење свој дјечи, без обзира на статус осигурања родитеља.

И даље је потребно радити на развијању сензибилитета за потребе социјално угрожене дјеце.

ОБРАЗОВАЊЕ

ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ

БиХ има готово најнижи кофицијент покривености предшколским васпитањем и образовањем у Европи. Државним планом акције за дјецу 2002 – 2010. планирано је да се до 2010. године оствари обухват дјеце предшколским васпитањем најмање на 20 %. Обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем у Федерацији БиХ током 2008. године у благом је порасту за 1,68% и сада је 6.68%⁵⁷. Највиши обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем је у Босанско-подринском кантону – 12.74; Херцеговачко-неретванском 12,36% и у Западно-херцеговачкој жупанији 11,97%, док је најнижи обухват у Средњобосанском кантону 2,62%. Укупно у предшколским установама у Федерацији БиХ има 8.724 дјеце. У РС половином године у 68 установа уписано је 5502 дјеце,⁵⁸ што чини обухват од 8,8%.

У прилог достизања овог циља из Акционог плана за БиХ и поправљања процента обухвата дјеце предшколским образовањем иде активност Владе Кантона Сарајево, која је утврдила приједлог закона о обавезном предшколском васпитању и образовању и упутила га у скупштинску процедуру. Обавезно предшколско образовање планирано је од школске 2009/2010. године и за ту намјену планира се издвојити пет милиона марака у току буџетске 2009. године.⁵⁹

Влада Републике Српске је такође усвојила закон о предшколском васпитању и образовању, које је обавезно у периоду од најмање 3 мјесеца, пред полазак у школу. И већ сада се поставља питање о ресурсима који нису довољни да се овакав вид рада са дјецом организује, поготово у руралним подручјима, гдје се за ове намјене планирају користити школе.

У сарајевским вртићима отпочело је изучавање вјеронауке за дјецу исламске вјероисповијести, што је изазвало жучне расправе у јавности и реакцију директора за образовање ОСЦЕ-а, који је констатовао да нигдје у Европи тако мала дјеца не слушају вјеронауку. Такође је изражена забринутост чињеницом да је обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем веома низак и да би превасходно то требао да буде приоритет. За сада је пријављен симболичан број дјеце за ту врсту едукације.

Током дјечије недеље у вртићу "Дјечији град" на Мојмилу одржан је округли сто на тему „Спречавање насиља међу дјецом и омладином“. Закључци ће бити упућени институцијама на федералном, кантоналном и општинском нивоу. Истакнуто је да сви сегменти система преузму своју улогу са више

57) Прорачун направљен на основу података Федералног завода за статистику ФБиХ од 30.06.08.године.

58) Република Српска у бројкама, Републички завод за статистику РС, Бања Лука, децембар 2008.

59) „Pet милиона марака за обавезно предшколско образовање“, Ослобођење, 17.07.08.g.

одговорности. Ту се прије свега мисли на породицу, друштво и школу.

У Брчко Дистрикту усвојен је Закон о предшколском васпитању и образовању, којим је регулисано да је оснивач установе општина и да дио за финансирање боравка носе корисници.⁶⁰

ОСЦЕ је од марта до маја 2008. године одржао 18 симпозија широм БиХ, да би се са релевантним актерима расправљало о имплементацији новог кривног закона о предшколском васпитању и образовању. Наводимо неке од налаза до којих су дошли овим путем. На првом мјесту је јасно да овај вид образовања и васпитања није доступан свој дјеци. Велика већина дјеце се не уписује у предшколске установе, поготово ако живе у сеоским подручјима или њихове породице припадају социјално запостављеним слојевима (повратничке породице, дјеца којима је потребна социјална заштита, ромска дјеца, дјеца са посебним потребама). Ромска дјеца су врло ријетко или никако укључена у предшколско образовање. Учесници дебате у Бихаћу су примијетили да Унско-сански кантон може да послужи као добар примјер на пољу укључивања маргинализоване дјеце у предшколско образовање захваљујући иницијативи организације Save the Children Norway. Посебно добри резултати су биљежени у вези са ромском дјецом, која су уписана и редовно похађала основну школу након обданишта. „Мобилна“ предшколска настава била је предложена као ефикасан и јефтин начин за дјецу у удаљеним подручјима. Сви су се сложили да постоји недостатак одговарајућег простора за предшколско образовање. Учесници су још разговарали и о школовању кадрова, управљању вртићима, стандардима квалитета и надзора, те да приватне установе за предшколско васпитање треба сматрати саставним дијелом јединственог система и треба да имају исте нивое надгледања као и јавне установе.⁶¹

ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ

Априла 2008. године усвојен је Закон о основном и средњем образовању у Брчко Дистрикту БиХ – (29.03.08.г.). Значајно је истаћи да је на нивоу Босне и Херцеговине усвојен и Правилник о начину остваривања права на образовање особа којима је призната међународна заштита у БиХ. Овим Правилником прописују се надлежни органи, основни принципи и посебни услови којима се руководе надлежни органи у поступку остваривања права на приступ образовном систему у БиХ особа којима је призната међународна заштита у БиХ, те услови и начин на који се приступа образовном систему у Босни и Херцеговини, као и признавање нивоа образовања стеченог у земљи поријекла или земљи претходног боравка. Можемо рећи да су коначно створени услови да се на јединствен начин рјешава ова изузетно значајна проблематика, посебно питање нострификације диплома за многе образоване младе људе који долазе у нашу земљу.

Народна скупштина Републике Српске у јулу 2008. је усвојила Закон о основном образовању и васпитању, којим су отклоњене недоречености и нејасноће, које су у пракси доводиле до недоумица и различитог тумачења појединих одредаба, као што су нпр. оне о процедурама избора школских одбора и директора, као органа управљања у основној школи. Нови закон, између осталог, омогућава и свеобухватније укључивање лица са сметњама у психофизичком развоју. Оно што није ушло у најновије промјене закона, а истицано је као проблем током јавних расправа о овом закону, је и уврштавање одредбе која би омогућила да се основне школе отварају у сеоским срединама.⁶²

60) Službeni glasnik Brčko Distrikta br. 18/03, od 28.02.2007.g.

61) Usklađivanje zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini: Pregled javnih debata održanih uz podršku Odjela za obrazovanje OSCE-a, Juli 2008.

62) www.republikasrpska.org

У школској 2008/09. години у школске клупе у Босни и Херцеговини сјело је 338.118 основаца. Наставу у основним школама у Републици Српској похађа 113.118 основаца. Од тога њих 10.588 су првачићи, а у девети разред основне школе иде 15.044 ученика. Уписано је 2.161 ученика мање у односу на протеклу годину, док је у средњим школама број уписаних ученика мањи за 2050.⁶³

У Федерацији БиХ наставу ће похађати 225.000 основаца, од тога 22.351 првачић. Такође је дошло до смањења броја школа (за 4 школе) и броја ученика (за 23.311), али је дошло до повећања школа за дјецу са посебним потребама (за једну школу). Исто тако, повећан је број средњих школа, али не и број ученика.⁶⁴

И ове школске године настављају се подјеле у школама. У 34 школе у СБК и ХНК наставиће живјети феномен зван „двје школе под једним кровом“, својствен само за нашу земљу. Дјеца се од најмлађег узраста, умјесто толеранцији, заједничком учењу и дружењу, уче подјелама и дискриминацији. Сегрегација дјецe по националној припадности, покушава се оправдати правом дјецe да наставу похађају на матерњем језику. У односу на претходну школску годину, када су биле 52 школе, смањен је број школа захваљујући напретку који се десио у Зеничко-добојском кантону, гдје су школе уједињене.

Према различитим изворима, основним образовањем које је у БиХ обавезно, између 1 и 2% дјецe није обухваћено основним образовањем, а као најчешћи разлог се наводи сиромаштво и недоступност школа.

У области образовања позитивно је то што су у овој школској години бесплатно набављени уџбеници у Федерацији БиХ за све ученике од I до IV разреда основне школе и од V до VIII разреда бесплатни уџбеници за дјецу Роме, социјално угрожену дјецу, дјецу из вишечланих породица и дјецу погинулих бораца. Западно-херцеговачка жупанија је прва потписала уговоре са издавачима о набавци уџбеника, а 22. августа завршила дистрибуцију уџбеника у основне школе ЗХЖ-а. У Републици Српској су бесплатне уџбенике добила сва дјеца уписана у први и други разред основне школе, а неке општине су обезбиједиле и уџбенике за социјално угрожену дјецу и дјецу Роме.

Покушаје да се стање у образовању поправи илуструју и неке од иницијатива које су реализоване у БиХ у 2008. години. Наводимо примјер Министарства здравства, рада и социјалне заштите ХНК, које је Центру за социјални рад Мостар уручило донацију од 390 школских торби са основним школским прибором, за дјецу из социјално угрожених породица са подручја Мостара, а осигурано је још 1.000 торби за подручје ХНК.

Федерално министарство образовања у новом сазиву, нити годину дана након конституисања министарства, није успјело ријешити питање дискриминације и сегрегације дјецe у основном образовању /ХНЗ, ЗХЗ и СБК/ и прогласило се ненадлежним у рјешавању тог питања, као и министарство за људска права и избјеглице. Ово је довело до ситуације да у школској 2006/2007. години није забиљежен напредак у остваривању циљева Привременог споразума о дјеци повратницима из 2005. године.⁶⁵

Истовремено реформа основног образовања, нити текуће школске године у Федерацији БиХ, неће кренути у ЗХЗ, ХНК и СБК кантону, иако је то по Закону обавеза свих кантоналних/жупанијских министарстава образовања у Федерацији БиХ. Министарство образовања, науке, културе и спорта КС одобрило је 582.349,00 КМ за набавку опреме потребне основним школама (набавку информатичке опреме, видео-надзора, музичких инструмената, опремање кабинета, школских библиотека...),⁶⁶

63) http://www.vladars.net/sr-SP-Latn/Vlada/media/vijesti/Pages/Odrzana_103_sjednica_Vlade_Republike_Srpske.aspx

64) www.fzs.ba

65) Ревидирани Акциони план за дјецу БиХ од 2002-2010, из јула 2008. године.

66) „Nabavka lektire i računara za osnovce“, *Oslobođenje*, 31.07.08. године.

Пројекат „Мониторинг и анализа provedбе критерија за школске називе и обиљежја“ реализован је током 2008. године у партнерству са: Министарством за људска права и избјеглице БиХ, Министарством просвјете и културе РС, Федералним министарством образовања и науке, Одјељењем за образовање Владе Брчко Дистрикта БиХ, кантоналним министарствима за науку и образовање, а сарадници Фондације локалне демократије, у реализацији овог пројекта су невладине организације: „Удружене жене“ Бања Лука, „Веста“ Тузла, „Терца“ Мостар. Пројекат је подржала ЕУ. Резултати мониторинга су:

- Извршен је мониторинг о степену примјене Критерија за школске називе и обиљежја у 2.088 основних и средњих школа у БиХ, РС и Брчко Дистрикту БиХ.
- Поред 151 школе из ЗХК и К 10, забиљежено је и 15 појединачних случајева одбијања сарадње, односно одбијања давања било каквих информација анкетарима, као и 2 случаја забране фотографисања унутар школе.

Школе које не задовољавају критерије приказане су на Табели 2⁶⁷

Критерији	Федерација БиХ	Република Српска	Брчко Дистрикт БиХ	Укупно	%
Број школа	1.183	864	41	2088	100
Школски симболи	205	351	0	556	27
Школске манифестације	134	8	0	142	7
Упитност критерија за школске манифестације	19	407	0	426	20
Одбијање сарадње	13	4	0	17	1
Нису дали одобрење	Западно-херцеговачки и Кантон 10 нису дали одобрење за преглед школа - 151 школа				

(Табела 2)

Табела је преузета из публикације.⁶⁸

Наведени подаци говоре да ће образовне власти у Републици Српској и Федерацији БиХ морати уложити доста енергије како би обезбиједиле квалитетно образовање, без било којег облика искључења и дискриминације, слиједећи примјер Брчко Дистрикта.

Помоћ и подршку у промјенама које се дешавају у школи и у стању у земљи уопште, по питању образовања још увијек дају и домаће и међународне организације. У оквиру пројекта “Основно право на образовање”, које је SC Norway SEE проширио у 2008. години и на Зеничко-добојски кантон у сарадњи са Министарством за образовање, науку, културу и спорт и Републику Српску у сарадњи са Министарством просвјете и културе РС, реализован је низ активности намјењених омогућавању приступа квалитетном образовању за сву дјецу са фокусом на дјецу из рањивих/маргинализованих група.

Циљ пројекта је стварање предуслова за квалитетно предшколско и основно образовање, кроз омогућавање приступа квалитетном образовању за сву дјецу, повећавање свијести о важности образовања за друштво, затим, додатним улагањем у обуке наставника, васпитача и других актера у образовном систему. Пројектом “Образовање за друштвену правду”, уведе се заједничке ваннаставне активности, како би се смањиле препреке за дјецу рањивих група, како би се подигао квалитет васпитно-образовног процеса

67) Одбор за координацију provedбе Привременог споразума о задовољавању посебних потреба и права дјеце повратника предложио је ресорним министарствима Критерије за школске називе и симболе, који су усвојени и обавезујући за све школе у БиХ.

68) „Analiza provedbe kriterija za školske nazive i obilježja“, Fondacija lokalne demokratije, Sarajevo, august 2008. g.

усмјереног на дијете, те омогућило подстицајно окружење за сву дјецу укључену у предшколско и основно образовање.

Пројектом се настоји осигурати свој дјецу, посебно дјецу рањивих група, у доби до 15. година приступ квалитетном основном образовању; омогућити приступ и завршавање основног образовања према скраћеном плану и програму за дјецу од 15. до 18. година; омогућити приступ квалитетном припремном образовању у години пред полазак у школу (са посебним фокусом на дјецу рањивих група, као и на удаљена/рурална подручја); подићи свијест локалне заједнице о важности остваривања права на квалитетно образовање за сву дјецу; едуковати наставни кадар о томе како препознати и превентивно дјеловати у случајевима пријевременог напуштања основног образовања и побољшати квалитет наставе у предшколским установама и основним школама у Зеничко-добојском кантону и Републици Српској.

У оквиру пројекта, обухваћено је 185 дјеце предшколског узраста на сљедећим локацијама: Зеница, Завидовићи, Какањ и Високо у ЗД кантону и Бијељни, Требињу, Приједору и Мркоњић Граду у Републици Српској. Обука "Образовање за друштвену правду" реализована је на горе наведеним локацијама, укључујући и Бања Луку за преко 60 представника образовних институција (васпитаче, директоре, педагоге) с циљем пружања подршке учесницима за реализацију тромјесечног припремног предшколског програма у години пред полазак у школу, а обрађиване су теме које се односе на превазилажење предрасуда и стереотипа, развој толеранције и отворености за различитости. За преко 150 дјеце омогућен је приступ и похађање наставе према скраћеном плану и програму те завршавање основног образовања.

Овим дијелом пројекта обухваћено је укупно 100 дјеце предшколског узраста, а одржан је семинар „Тренинг за друштвену правду“ за васпитаче, директоре, педагоге и наставнике из пет градова у Републици Српској (Бијељина, Бања Лука, Мркоњић Град, Требиње, Приједор). Циљ семинара је био да пружи помоћ учесницима за реализацију тромјесечног припремног предшколског програма дјеце за полазак у школу, у оквиру пројекта Основно право на образовање, а обрађиване су теме које се односе на превазилажење предрасуда, развој толеранције и отворености за различитости.⁶⁹ Такође, Save the Children организације које дјелују у БиХ и региону југоисточне Европе (SC Norway, SEE и SC UK), заједно са ОСЦЕ мисијом у БиХ те Министарствима образовања у ФБиХ, РС и Дистрикту Брчко и представницима локалне власти (27 општина у БиХ), покренуо је свеобухватну иницијативу "Инклузивне школе-Инклузивне заједнице" с циљем промоције инклузивног образовања примјеном IFI (Index for Inclusion/Индекс инклузивности) методологије и реализацијом "Образовања за друштвену правду" у преко 135 школа у Босни и Херцеговини. Поред тога, УНИЦЕФ и бројне НВО реализују пројекте за подршку партиципацији дјеце у школи и локалној заједници.

У току септембра мјесеца у организацији Спортског савеза Кантона Сарајево, Спортског друштва Жељезничар и КПЈ ЗОИ 84, у свим основним школама Кантона, покренут је пројекат под називом „Спорт, борба против дроге“. Пројектом су предвиђене различите такмичарске активности, сусрети са врхунским спортистима. Школа демократије НВО „Алтруиста Свјетло“, намијењена је младима са умањеним способностима. Реализоване су 32 интерактивне радионице за младе са лаком менталном ретардацијом и волонтере организације.

У децембру 2008. године SC Norway SEE, УНИЦЕФ БиХ и ФОД организовали су једнодневну конференцију „Босна и Херцеговина на путу у Европску унију: Образовање, незамјењив кључ за стабилну будућност“, која је окупила више од 100 представника влада/институција, академске заједнице, цивилног друштва, међународних организација и институција, професионалаца из области образовања и образовних радника, бораца за права дјеце, те младих. Конференција је имала за циљ покретања дијалога диљем БиХ о стању у

којем се тренутно налазе образовни системи у БиХ, у који би се укључио велики број партнера и експерата, ка постизању узајамног разумијевања и ефикасних стратегија чијом примјеном ће се смањити сви облици дискриминације и промовисати различитост и међуетничка толеранција у Босни и Херцеговини.

У 2008. години, у оквиру ЕУ пројекта “Изградња институција и капацитета у образовном систему БиХ” једно од главних постигнућа је оснивање Конференције министара образовања, коју координира Министарство цивилних послова БиХ, а окупља 13 министара задужених за образовање на државном, ентитетском и кантоналном нивоу и представника Одјела за образовање Брчко Дистрика БиХ.

СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ

На нивоу Босне и Херцеговине усвојен је Закон о средњем струковном образовању. У току 2008. године у Федерацији БиХ и РС усвојен је закон о средњем образовању.

Посланици Народне скупштине РС-а усвојили су крајем јула 2008. године Закон о средњем образовању и васпитању, који уређује дјелатност средњег образовања и васпитања, као дио јединственог система образовања, те оснивање и престанак рада средње школе, статус ученика и наставника, као и надзор над радом школа. Овим законом средње образовање није обавезно, али постоје неке иницијативе удружења родитеља, које би жељеле да средње образовање буде дио обавезног образовања грађана.

У КС такође је планирано и увођење обавезног двогодишњег средњошколског образовања.

Иницијатива Синдиката средњег образовања за увођењем бесплатног средњег образовања наишла је на одобравање и подршку Центра цивилних иницијатива. Јуна 2008. године одржана је Конференција – „Обавезно средњошколско образовање у Босни и Херцеговини – пут ка смањењу сиромаштва, незапослености и социјалне искључености“. Уз присуство представника ресорних министарстава државног, ентитетског и кантоналног нивоа, те Брчко Дистрикта БиХ, представника синдиката, послодаваца, академске заједнице, страних и локалних НВО-а. Том приликом представљен је модел преласка на обавезно средњошколско образовање у Кантону Сарајево.

Закључцима конференције подржано је увођење обавезног средњошколског образовања и задужен је ЦЦИ да припреми текст Приједлога иницијативе, који би након верификације код учесника конференције био достављен свим ресорним министарствима и другим релевантним институцијама. Иницијативом се подстичу сва ресорна министарства да за наредну годину предвиде доношење мјера, које би покренуле увођење обавезног средњошколског образовања у БиХ током 2009/2010. године.

Позитиван импулс значају образовања и потребе већег укључивања образовања у процесе европских интеграција, дао је директор Дирекције за европске интеграције на форуму младих, који је одржан у оквиру Другог конгреса босанскохерцеговачких научника из земље и свијета – у организацији Министарства за људска права и избјеглице БиХ и Министарства образовања и науке Кантона Сарајево. Истакао је да би било корисно да се у фокусу интересовања младих магистраната и доктораната укључи више тема везаних за процесе европских интеграција, како би се млади кадрови укључили као преговарачи и носиоци будућих послова током преговора ка пуноправном чланству у ЕУ. У Тузли је септембра мјесеца отворена модерно опремљена Гимназија „Меша Селимовић“. Том приликом министрица је истакла да је Федерално министарство са око три милиона марака подржало реконструкцију и адаптацију 58 васпитно-образовних установа у Тузланском кантону.

70) Oslobođenje od 04. 10.08 i 31.10.08. godine.

71) „Siromašni prisiljeni da napuste školu“, Nezavisne novine, 28.12.2008. godine.

Значајно је истаћи да је Федерално министарство образовања и науке у оквиру акције „Знањем у будућност“, обезбиједило награде и стипендије за 50 ученика, који су постигли резултате на федералним, државним и међудржавним такмичењима. Истовремено подијелене су стипендије за 32 дјеце Сребренице, као и 10 стипендија Удружењу „Образовање гради БиХ“. Кантонална министарства и општинске службе друштвених дјелатности такође обезбјеђују стипендије за ученике и студенте. Тако је Министарство образовања и науке РС октобра 2008. године додијелило награде и стипендије за 84 ученика и 80 студената.⁷⁰ У РС, све општине у складу са својим могућностима стипендирају ученике средњих школа и студенте, а Влада РС има неколико фондова за стипендирање студената.

Према истраживању које је ове године радила Комисија за младе при Вијећу министара, чак 31% младих у БиХ од 15 до 24 године нема средњошколско образовање. Даница Крунић, начелник Одјељења за средње образовање у Министарству просвјете и културе РС, наводи да у школској 2007/2008. години 3,78% ученика по завршетку основне школе није наставило школовање у РС.

Према подацима Министарства просвјете и културе РС, 206 основаца у школској 2006/2007. години у овом ентитету није похађало наставу. Школу напуштају углавном дјеца ромске националности.⁷¹ Овај број је и већи. У РС је у току и акција министарства за увођење електронских дневника, путем којих би родитељи могли да прате постигнућа дјеце путем Интернета. Остаје бојазан да ће овакав вид сарадње са родитељима умањити контакте између родитеља и школе, који је ионако слаб и формалан.

Министарство образовања и културе је у 2008. покренуло и акцију „Поклони књигу - помози другу“. Упућен је позив основцима и њиховим родитељима да школама поклоне уџбенике из претходног разреда и тако обезбиједи књиге за сиромашније ђаке.

Мишљење дјеце:

Листа основних проблема везаних за кршење права дјетета у нашем граду

1. Дјеца из Сарајева, Вогошће, Тузле, Мостара
 - Омаловажавање
 - Непоштивање мишљења
 - Неинформисање о оцјенама код неких наставника
 - Фаворизовање појединаца
 - Вербално насиље
 - Право на равноправност с обзиром на способности
 - Ометање наставе од стране неколицине ученика
 - Правише тешке школске торбе
 - Мало простора за игру у граду
 - Дјеца би требала имати просторије за окупљање у слободно вријеме
 - Градиво је претрпано непотребним чињеницама
 - Застарјели облици и методе рада код неких наставника
 - Превелики захтјеви неких наставника

Закључак: У БиХ се још увијек не чини довољно на укључивању што више дјеце у предшколско образовање, уз посебан нагласак на укључивање социјално угрожене дјеце, дјеце из маргинализованих група становништва и дјеце из руралних простора. У БиХ, васпитни циљеви у школском систему су још увијек у другом плану у односу на образовне. Потребно је наставити активности на обезбјеђивању уџбеника за све ученике у основној школи и додатно радити на обезбјеђењу квалитетног образовања, без било којег облика искључења и дискриминације. У ФБиХ, потребно је обезбиједити услове за увођење реформе основношколског образовања у жупанијама које нису обухваћене и омогућити право дјец и родитељима да се дјеца школују у најближим школама уз досљедну примјену уписних подручја. Неопходно је и даље радити на реорганизацији школа које раде по принципу „двје школе под једним кровом“, уз уважавање свих права дјеце.

ПОСЕБНЕ МЈЕРЕ ЗАШТИТЕ

ДЈЕЦА РАСЕЉЕНЕ ОСОБЕ

Током 2008. године, на нивоу БиХ, урађена је Ревидирана стратегија за имплементацију Анекса 7 Општег оквирног споразума за мир за БиХ и она се налази у процедури усвајања. Њоме се Вијеће министара БиХ обавезало да ће штитити права расељених особа и избјеглица, а нарочито права дјеце, те социјалне и професионалне реинтеграције њихових родитеља.

У Босни и Херцеговини са 31.12.2008. године евидентирано је 39.132 расељених породица или 119.511 расељених особа које чекају на повратак и обнову својих кућа.⁷² У колективним центрима још увијек живи 2550 породица или 7000 лица.⁷³ У Републици Српској тренутно у избјегличким центрима живи још око 100 дјеце без основних животних услова. Од тога, највише дјеце је у општини Добој, а у Федерацији БиХ у Тузли, Мостару, Зеници и Чапљини.

Подаци показују да у земљи има 2.750 повратничких породица, које још живе без електричне енергије. Од укупног броја расељених особа око 17% је дјеце.

Дјеца расељених особа, као и њихови родитељи, живе у тешким условима, а то се нарочито односи на дјецу повратника. Посебне тешкоће имају у задовољавању образовних и здравствених потреба. У неким срединама владине институције нису у могућности да обезбиједи превоз ученика, што отежава остваривање права на образовање, социјалну и здравствену заштиту.

Од Ревидиране стратегије за имплементацију Анекса 7 чије усвајање се очекује почетком 2009. године, очекује се да убрза повратак преосталих расељених особа и мобилише цјелокупно друштво да се обезбиједи средства за потребе повратка.

ДЈЕЦА У ОРУЖАНИМ СУКОБИМА

И поред уложених напора и знатног напретка у рјешавању проблема, мине и даље представљају једну од главних препрека за безбједност грађана, те економски и друштвени развој земље.⁷⁴

Према Стратегији противминског дјеловања, процјењује се да би БиХ до 2019. године требало да буде очишћена од мина. Средства која су потребна за остварење овог плана у просјеку износе 80 милиона марака годишње.

Процјењује се да у БиХ још има на 13.000 локација око 220.000 мина и

72) Podaci Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica, i Ministarstva raseljenih lica i izbjeglica RS.

73) Izvještaj saveza udruženja izbjeglica, BiH, jul 2008.

74) Centar za uklanjanje mina - BHMAC

убојитих средстава, које утичу на безбједност око 900.000 људи. Мине и даље односе животе. Мјесечни просјек броја жртава у 2008. години износио је пет жртава мина мјесечно.⁷⁵

Главни штаб ЕУФОР-а је едуковао 8225, а ЕУФОР Бања Лука 17.854 дјеце, и учествовао на дјечијим манифестацијама, учествовао у активностима са разним дјечијим удружењима, одазивао се на захтјев школа и пружао помоћ другим организацијама које проводе програме упозоравања на мине. Мрежа преживјелих од мина у БиХ до сада је помогла 2.300 особа које су страдале од мина и континуирано ради на упознавању младих о загађености појединих дијелова БиХ са минама.

У приједлогу буџета за 2009. годину, у Босни и Херцеговини је за одбрану планирано 59 милиона КМ више него у претходној години.⁷⁶

ЕКОНОМСКА ЕКСПЛОАТАЦИЈА И ДЈЕЦА КОЈА РАДЕ НА УЛИЦИ

Посебне мјере
заштите

На основу евалуације проведених мјера и активности из Државног акционог плана за борбу против трговине људима, крајем 2007. године сачињен је нови Државни акциони план.

Нови план садржи читав низ циљева у областима подршке, превенције, заштите жртава и жртава свједока, те казненог гоњења, за наредних пет година. Овај план, по први пута до сада, третира проблем економске експлоатације дјеце, у секцији превенције, кроз развијање интерсекторијалног приступа у пружању системске подршке овој дјечи, са акцентом на њихово укључене у образовни систем. Иницијатива је упућена и заговарана од SC Norway и као таква се нашла у акционом плану.

Такође су израђени приручници за професионалце, који осигуравају директну асистенцију дјечи жртвама трговине људима. CARITAS Врхбосанске надбискупије реализује пројекат превенције трговања одраслим и малољетним особама.

Проблем дјеце која живе на улици још увијек је присутан. У 2008. години по први пут је судски процесуирано организовано прошење на улици (4 случаја) и оно је показало да то није искључиво социјални феномен, него да ту има елемената криминала, искориштавања и злоупотребе рада дјеце на улици.

1. *Дјеца из Дервенте наводе листу права која се крше у њиховом граду*
 - Присилјавање дјеце да обављају тешке послове ради зараде,
 - Присилјавање дјеце да просе за одрасле,
 - Исмијавање и прогањање дјеце бескућника.
2. *Дјеца из Сарајева*
 - Економско искориштавање и дјечији рад,
 - Боравак малољетника на улици у касне сате.

ЗЛОУПОТРЕБА ДРОГА

Влада Федерације БиХ прихватила је Нацрт јавне стратегије надзора над опојним дрогама, спречавању и сузбијању њихове злоупотребе у БиХ од 2008-2012. године. Борба против злоупотребе дрога је у приоритету партнерства ЕУ и БиХ. Босна и Херцеговина је у обавези да развија механизме и политику борбе против злоупотребе дрога, као и њиховог усклађивања са стандардима у ЕУ. Током 2008. године прекинути су многи ланци трговине и продаје наркотика. У БиХ нема прецизних података о броју уживалаца наркотика, али се поуздано зна да је ова појава веома раширена и да је „црна статистика“

75) „Prijeti još 220.000 mina“, Fokus, 08.12.2008.

76) „Podržali nacrt budžeta a zatim se predomislili“, Nezavisne novine, 15.11. 2008.

вишеструко већа од постојеће, која се фрагментарно износи. Крајем 2008. године у ФБиХ отворен је десети центар за метадонску терапију овисника. Боље опремљени центри раде на превенцији, третману и рехабилитацији овисника, укључујући и рад са родитељима. Према незваничним подацима стално се повећава број регистрованих наркомана, а старосна граница се спустила на 10 година. Најпопуларнија дрога у БиХ је марихуана, а на тржишту дрога стално се појављују нове дроге, као што се ове године појавила тзв. „кидс дрога“ у облику жвакаће гуме. У КС у протеклој години умрло је 8 особа, што је за два пута више него у прошлој години. То је углавном посљедица конзумирања „прљавих дрога“ (најчешће у случају хероинских овисника).

Друштво чини сталне напоре да ову појаву стави под контролу, али то иде веома тешко. Кантонални заводи за јавно здравство, у сарадњи са министарством образовања и полицијским управама, раде на превенцији путем информисања дјецe, предавања, пројекцијама филмова, различитим програмима у сарадњи са Удружењима родитеља и невладиним организацијама. У 2008. години нису повећани капацитети терапијских заједница које се баве лијечењем наркомана. Крајем године припремљена је документација за градњу женске терапијске заједнице у Смолућој код Лукавца и то ће бити једина женска терапијска заједница у БиХ. Ова област је недовољно покривена радом невладиног сектора.

У Републици Српској је усвојена Стратегија надзора над опојним дрогама и сузбијање злоупотребе опојних дрога за период 2008 – 2012. година.

У РС се проводе различите активности ради смањења злоупотребе опојних дрога, и то активности на смањењу понуде, активности на смањењу потражње, лијечењу и рехабилитацији, те социјалној реинтеграцији овисника. Раскринкани су многи ланци производње и трговине наркотицима. Међутим, на тржишту се појављују стално нови наркотици и отварају нови путеви трговине. Са аспекта сигурности дјецe и заштите њиховог здравља, поразна је вијест да се на тржишту појавила нова дрога под називом „кидс дрога“, коју дилери ђацима нуде у облику жвака и чоколада, а сумња се да се производи на Косову и дистрибуира у цијелом региону. Ефекат „кидс дроге“ постиже се за само петнаестак минута и много је јачи од дејства „екстазија“. На мети дилера су углавном основци и средњошколци, а продаја се најчешће обавља - у школским двориштима!⁷⁷

У Добоју је отворен први центар за метадонску терапију наркомана. Планирано је отварање оваквих центара у свакој регији РС. Родитељи, опрез!... Дрогу продају и у школском дворишту.

Дјеца која су била укључена у мониторинг дјечијих права, направила су своје листе угрожених дјечијих права, за своје заједнице. Међу најугроженијим правима за ову област дјеца су навела:

1. *Дијете из Дервенте*
 - Нуђење дроге, акохола и дувана дјеци или навођење на то.
2. *Дјеца из Бањалуке*
 - Наркомани, пијанице и педофили се слободно шетају (полиција, и кад им се пријави, не реагује),
 - Нарушава се јавни ред и мир у парковима (млади се скупљају у парковима, вриште, пију и дрогирају се, јер се кафићи затварају у 11, а они нам до јутра сметају).
3. *Дјеца из Сарајева*
 - Продавање алкохола и опијата малољетницима,
 - Право да будем заштићен од злоупотребе дроге,
 - Потребно је више едукације за дјецу у борби против порока.

СЕКСУАЛНО ИСКОРИШТАВАЊЕ И ТРГОВИНА ДЈЕЦОМ

Према извјештајима које припрема Државни секретаријат САД о стању трговине људима, који је објављен 4.6.2008. године, БиХ је трећу годину за редом остала у 2 категорији (ниво 2), што је показатељ да БиХ није у потпуности испоштовала минималне стандарде за сузбијање трговине људима, али је наведено да су у том правцу примијећена знатна настојања.

Главне замјерке се односе на кривично гоњење и кажњавање трговаца људима, јер је примјетно да су казне као и претходних година веома благе. БиХ се препоручује да осигура да осуђени трговци људима добију адекватне казне, којима би се спријечила даља трговина људима. У извјештају се, такође, наводи подршка и помоћ коју Влада БиХ пружа невладиним организацијама у подизању свијести о трговини људима.⁷⁸

Према подацима Канцеларије државног координатора за борбу против трговине људима и илегалне имиграције, од 41 жене, које су у току 2007. године у БиХ искоришћаване за проституцију, чак је 73% њих било из РС и ФБиХ. Од укупног броја жена жртава проституције, њих 44% су малољетнице поријеклом из БиХ, 29% пунољетних особа поријеклом из БиХ и 27% страних пунољетних особа.

Уред државног координатора, „Medica“ Зеница и Save the Children Norway у оквиру пројекта регионалног програма сузбијања трговине дјецом радили су приручник за службенике запослене у полицији, тужилаштву, социјалним и здравственим установама – „Заштита дјеце од трговине људима“. На бази приручника обучено је 100 професионалаца, од чега је више од 60% представљало запослене у центарима за социјални рад. У оквиру овог пројекта објављено је истраживање „Дјеца проговарају“ и збринато је 10 потенцијалних и идентификованих жртава у склоништу Medica.⁷⁹

У 2008. години, „Центар за права дјетета“ – Коњиц, уз тридесет двоје младих активиста, израдио је верзију овог извјештаја (Дјеца проговарају: шта утјече на трговину дјецом у ЈИЕ-извјештај из БиХ) прилагођену узрасту дјеце, коју су дјеца из Коњица презентовала Министарству за људска права и избјеглице БиХ, током Недјеље дјетета у 2008. години.

На основу евалуације проведених активности из Акционог плана за борбу против трговине људима 2005-2007., сачињен је нови Државни план акције за период 2008-2012. и он садржи читав низ циљева у областима подршке, превенције, заштите жртава и жртава свједока, те казног гоњења.

Вијеће министара је усвојило документ „Стандардизовани поступци у поступању са дјецом жртвама и жртвама свједоцима трговине људима у БиХ“.

Овај документ су креирали Уред државног координатора и SC Norway ради мапирања оних закона по којима се центри за социјални рад сматрају одговорним за заштиту дјеце од било каквих облика насиља, укључујући и трговину. Осим тога, како би им се рад олакшао, утврђен је редосљед поступака које социјални радник обавља у вођењу случаја, те даљње мјере упућивања. Исто је урађено и за љекаре, који су у обавези пријавити центрима за социјални рад сваку сумњу на насиље или експлоатацију свог пацијента (против чега се љекари најчешће буне сматрајући да ће прекршити Хипократову заклетву), као и за наставнике, НВО раднике, полицију, итд. Након усвајања овог документа од стране Вијећа министара одржани су и семинари за више од 100 професионалаца (гдје су упосленици центара за социјални рад били приоритет) а документ је дистрибуиран свим ЦСР те јавним амбулантима, поликлиникама и полицијским службама у БиХ.

Посебан документ, „Правила за заштиту домаћих жртава трговине“, усвојен 2007. године, представља обавезујући стандард заштите жртава трговине

78) www.anti-trafficking.gov.ba

79) Глас Српске, 18. август 2008. године. Државни координатор за борбу против трафикинга, Извјештај за 2007. годину.

људима, који су држављани Босне и Херцеговине и утврђује стандарде рада који се односе на спречавање, поступак идентификације, заштиту и помоћ жртвама и свјedoцима жртвама из БиХ. Неке невладине организације су упутиле критике на рачун нових процедура којима се нуде видови заштите, а које су мање по обиму од оних које се нуде жртвама, страним држављанима. Конкретно су невладине организације скренуле пажњу на одредбе према којима се родитељи малољетних жртава обавјештавају зато што су по неке дјевојке долазили родитељи да би их поново продавали као сексуално робље. Такође се неке невладине организације прибојавају да сви центри за социјални рад, који су надлежни за пружање помоћи жртвама, немају ресурсе нити искуство потребно за адекватну заштиту.

Ову годину су обиљежиле бројне афере сексуалног искориштавања малољетника. Једна од највећих се десила у Дервенти. Велика акција јединице за посебне истраге Министарства унутрашњих послова РС, почела је на самом крају 2007. године. Због сумње за организовање малољетничке проституције, ухапшено је осам лица из дервентске и прњаворске општине. Случај малољетничке проституције је покренут када су три малољетнице са подручја Дервенте пријавиле да су присиљаване на проституцију. Тужилаштво БиХ истрагу у „случају Дервента“ преузело је почетком године од Окружног тужилаштва у Добоју.

У првих осам мјесеци 2008. године деветоро дјеце су били жртве полног насиља (8 дјевојчица и 1 дјечак). Највише пријављених случајева је на подручју Бањалуке. Током прошле године напaствовано је 9 дјевојчица и 4 дјечака (подаци Министарства унутрашњих послова РС).⁸⁰

Ухапшена је трочлана група из Градишке, која је ради зараде учествовала у организовању и омогућавању сексуалних услуга за новац једног малољетног лица.⁸¹ Три оптужена су добила затворску казну у трајању од 36 мјесеци.

Полиција ЦЈБ Добој још провјерава за колико је новца очух продао дванаестогодишњу дјевојчицу Ромкињу, која се удала за шеснаестогодишњака у ромску заједницу Модрички луг. Представници удружења Рома „Златни точак“ из Добоја, кажу да су једном ишли по њу, али она не жели да се врати. Износе податак да се недавно једна дјевојчица са непуних дванаест година удала у Тешањ. Они сматрају да се ове појаве могу спријечити спречавањем просјачења и пружањем подршке дјечи Ромима да се укључе у образовни систем.⁸²

Велика акција у сузбијању педофилије под називом „Sledgehammer“ је у БиХ покренута средином маја, а њом је обухваћено 48 особа. Претресене су 22 локације и заплијењена већа количина хард дискова са дјечјом порнографијом. Посљедњи случај је забиљежен у Бањалуци, гдје су припадници МУП-а Републике Српске, у оквиру међународне акције против дјечје порнографије, претресли један интернет клуб у Бањој Луци, из којег су однијели 18 хард дискова. У 2007. и до јуна мјесеца 2008. године није забиљежен ни један случај дјечје порнографије.⁸³ Оно што посебно забрињава јесу мањкавости у Закону о кривичном поступку РС, према којем није забрањено гледати дјечију порнографију, забрањено је само дистрибуирати овакав порнографски материјал. Ово представља велики изазов за рад полиције на овом проблему.⁸⁴

У наставку међународне акције откривања и спрјечавања дјечије порнографије, евидентиране су 22 особе у БиХ које су са Интернета скидале материјал са дјечијом порнографијом. Опрема и снимци су уништени. Тужилаштво је било предложило двије казне од 6 мјесеци затвора, условно на

80) Глас Српске, 8 септембра 2008.

81) Глас Српске, 12.06.2008

82) Fokus, 27. 08. 2008.

83) Nezavisne novine, 01.11.2008

84) Nezavisne novine, „Дјечја порнографија“, 29.10.2008.

24 мјесеца. Суткиња је одбила приједлоге казни са образложењем да се ради о озбиљном предмету.⁸⁵ У Федерацији БиХ посједовање дјечије порнографије је Кривичним законом кажњиво дјело, док то није случај у РС. То је евидентирано као недостатак и у току су измјене Кривичног закона у РС.

SC Norway је организовао студијску посјету представника релевантних институција (представници МУП ФБиХ и РС, те полиције Брчко Дистрикта, замјеник тужиоца на нивоу БиХ, представник министарства за људска права, два представника министарства сигурности, представник агенције за истраге и заштиту и ИТ из Министарства сигурности) талијанској поштанској полицији-одјелу за борбу против дјечије порнографије који се бави сузбијањем овог проблема. Такође, урађена је анализа закона, процедура и недостатака у ситему заштите дјецe од порнографије, те дате препоруке за његово унапређење. У оквиру пројекта „Свеобухватан приступ у рјешавању проблема дјечије порнографије у БиХ“, који се реализује у партнерству SC Norwy SEE и Уреда државног координатора за борбу против трговине људима и илиегалне имиграције, одржан је семинар на којем су присуствовали сви партнери на овом пројекту.

У 2008. години је у РС регистровано 51 кривично дјело против полног интегритета, од чега је било 15 силовања, а два су над малољетницима. Сви починиоци су откривени.

У 2008. години је забиљежено чак 319 кривичних дјела изванбрачне заједнице са млађим малољетником, све по познатом починиоцу. Таквих је случајева у претходној години било 19.⁸⁶

У Федерацији БиХ забиљежено је неколико случајева сексуалног искориштавања малољетне дјецe од стране одраслих особа, случајева инцеста у породици, малољетника према малољетницама, као и сексуалног искориштавања млађег малољетника према дјетету истог спола. Можемо рећи да су ове појаве у порасту и да забрињава бруталност починитеља и преблаго кажњавање процесуираних особа. Код пунољетних прекршилаца евидентирано је 81 дјело против сполне слободе и морала, што је за 19% више него у 2006. г., а код малољетних особа евидентирано је 12 прекршаја, што је такође три пута више него у 2006. години.⁸⁷

Статистички подаци МУП-а Федерације БиХ и МУП-а РС из 2008. године, говоре да је педофилија у порасту. Само у Федерацији БиХ је забиљежено 375 случајева педофилије, међу којима 10 случајева кривичног дјела сполни одношај са дјететом, 6 кривичних дјела задовољавање похоте пред дјететом и малољетником, 17 случајева искориштавања дјетета или малољетника ради порнографије и један случај упознавања дјетета са порнографијом.⁸⁸

У Тузли је почело прво суђење за сексуално злостављање дјетета, у којем се тужилац позива на Конвенцију о правима дјетета, што је прва оптужница у БиХ темељена на том међународном документу. Пошто сексуални односи са дјецом старијом од 14 година по закону БиХ нису кажњиви, тужилац Ћосић одлучио је да се позове на УН-ову конвенцију.

Удружење тужилаца БиХ је у неколико наврата иницирало измјену прописа, између осталог и добне границе за (не)законит сексуални однос.⁸⁹

Дјеца која су била укључена у мониторинг дјечијих права, направила су своје листе угрожених дјечијих права, за своје заједнице. Међу најугроженијим правима за ову област дјеца су навела:

1. Дјеца из Дервенте

- Присилјавање дјевојчица на проституцију ради зараде.

85) Oslobođenje 03.10.08. godine.

86) <http://www.nezavisne.com/nedjeljne/vijesti/37575/Zlostavljacka-sve-vise-kazne-preblage.html>, 20.03.2009.

87) Izvještaj Federalnog zavoda za statistiku, Prijavljene, optužene i osuđene maloljetne osobe, juni 2008.g.

88) Dnevni avaz od 20.02.09.g.

89) <http://www.eset.com>

- Силовање малолетница од стране пунољетних особа.
- 2. *Дјеца из Бањалуке*
 - Узнемиравање дјецe пријетећим и непристојним порукама од стране одраслих.
- 3. *Дјеца из Сарајева*
 - Право да будем заштићен од отмице, продаје и трговине дјецом.
 - Заштита дјецe од сексуалног искориштавања и злоупотребе.

Закључак: У БиХ, одређени број дјеце још увијек живи у колективним (алтернативним) центрима, скоро четрнаест година након завршетка ратних сукоба. У 2008. години мјесечно је страдавало и по пет особа због мина. Економска експлоатација дјеце је најучесталија у облику прошења по улицама. Сексуално искориштавање дјеце и педофилија су у БиХ у порасту.

МАЛОЉЕТНИЧКО ПРАВОСУЂЕ

Иако је још почетком 2007. године формирано Координационо тијело за провођење активности из акционих планова Стратегије против малолетничког преступништва у БиХ, тек почетком новембра 2008. године позване су и неке невладине организације на састанак са представницима ресорних министарстава, како би се укључиле у имплементацију појединих стратешких циљева. Крајем 2008. године је урађен Приједлог закона о малолетним чиниоцима кривичних дјела и кривично-правној заштити дјеце и малолетника и презентован на јавној расправи, уз учешће представника надлежних владиних институција и НВО-а.

2008. година донијела је повећање броја проблема у области посебних мјера заштите. То се прије свега односи на малолетничку делинквенцију и пораст тешких кривичних дјела код малолетника. Стратегија за борбу против малолетничке делинквенције на нивоу БиХ је урађена 2006/07. године. Озбиљније мјере на њеном провођењу у Федерацији БиХ услиједиле су од септембра 2007. године, када је Влада Кантона Сарајево усвојила Акциони план за превенцију, заштиту и борбу против насиља.

У оквиру имплементације Акционог плана, реализован је и Пројекат превенције, заштите и борбе против насиља и делинквенције у КС. Активностима тог пројекта уједињени су мултидисциплинарни тимови владиног и невладиног сектора. Реализовано је више едукација за професионалце у полицијским, здравственим, службама социјалне и дјечије заштите, и судије и тужиоце, педагоге у школама, запослене у медијима. Носиоци активности биле су ИБХИ (имплементаторска организација), СДЦ – Швајцарска агенција за развој и сарадњу министарства напријед наведених професионалаца и Фондација локалне демократије.

Као резултат овог пројекта проистекло је низ позитивних ефеката за борбу против вршњачког насиља и насиља у породици – ојачане су мреже система које интервенишу у кризним ситуацијама породичног насиља; потписан је Протокол о сарадњи са представницима породичног савјетовалишта; креирани су инструменти и приручници за дефинисање озљеда насталих као посљедице насиља; ради ефикасније здравствене заштите и ефикаснијег процесуирања случајева насиља, израђени су приједлози за хармонизацију правних норми које се тичу области насиља.

Васпитне мјере у Федерацији БиХ и у Кантону Сарајево приказане су на слиjedeћој табели.

90) www.fzs.ba

91) Maloljetnička delinkvencija na području Tuzle, Oslobođenje, 29.04.08.g.

Редни број	Васпитне мјере	2006. год. ФБиХ	2007. год. ⁹⁰ ФБиХ	К. Сарајево до 30.09.08. г.
1	Упућивање у дисц. центар	2	1	20
2	Појачан надзор родитеља, усвојилаца или старатеља	128	132	55
3	Појачан надзор ЦЗС	109	86	136
4	Упућивање у одгојну установу	2	12	10
5	Упућивање у малољетнички затвор	2	4	3
6	УКУПНО	239	238	224

Видљиво је да су најчешће изрицане васпитне мјере: појачан надзор родитеља и појачан надзор надлежног органа – ЦЗСР. Из података је такође видљиво да су подаци само за КС достигли прошлогодишњи ниво мјера за цијелу Федерацију БиХ, што указује да све наведене мјере из Стратегије и акционих планова општина и кантона, нису дале дјелотворне резултате.

Према подацима Кантоналног центра за социјални рад Сарајево, до 30.09.08. године евидентирано је 457 малољетних починилаца кривичних дјела, а број рецидивиста међу њима је 73 или 15,97%.

У Тузланском кантону ситуација је једнако тешка, као и у КС. На слободи је око 570 малољетних преступника. Већина је млађа од 14 година, па су казне за њихове преступе – васпитне препоруке. У осталим кантонима ситуација је нешто боља. Када су у питању казнене мјере према малољетним извршиоцима, највише је казних дјела против имовине, затим казнена дјела против живота и тијела и казнена дјела против јавног реда и правног промета. У Тузли је донесена одлука да у 2009. години отпочну радови на изградњи Дисциплинског центра, што ће бити први корак ка побољшању институционалног збрињавања и рјешења проблема делинквенције.⁹¹

Озбиљност и обим проблема видљив је кроз неколико драстичних примјера у Федерацији БиХ. Ти случајеви покренули су активности са мртве тачке, али то су покренули и протести грађана Сарајева:

- Након случаја убиства малољетника од стране групе малољетника, у КС приступило се изради Акционог плана против малољетничке делинквенције. У ту сврху формиран су општински тимови за имплементацију општинских АП; наложено је да се установе евиденције за дјецу која показују неприлагођено понашање; обавезан је појачан надзор полицијских службеника у близини школа; забрањен је излазак малољетника иза 23 сата без пратње родитеља. Планирано је ограђивање школских дворишта и увођење видео-надзора у све основне школе у КС.
- Нападом малољетника на особу која је бранила дјевојку која је нападнута, почела је примјена посебних мјера на плану сузбијања малољетничке делинквенције. Том приликом изречена је казна за родитеље од 200 до 600 КМ, јер су иза 23 сата пустили дијете на улицу без надзора.⁹²
- Малољетнику и двојци саучесника, који је извршио бруталан напад на старицу која је и смртно страдала од посљедица напада, крајем априла је изречена васпитна мјера појачаног надзора органа социјалне заштите. Обзиром да су малољетници млађи од 16 година нису могли добити казну малољетничког затвора, а појачане мјере су изречене јер не постоје установе за смјештај малољетних преступника. Тако су се сва тројица нашли на слободи: сљедеће прекршаје један од њих је направио средином маја, а други у јулу мјесецу. Овај примјер указује на сву погубност непостојања институционалног оквира за провођење

Посебне мјере заштите

92) Zatraženo pritvaranje maloljetnika, Oslobođenje, 15.07.08.g.

93) UNFPA – Populacijski fond Ujedinjenih nacija za Bosnu i Hercegovinu.

казнених мјера за малољетне преступнике. Након низа подузетих мјера и покушаја рјешења овог проблема нађено је рјешење да се у Санском Мосту гради васпитно-поправна установа за малољетне преступнике и у Кладњу на подручју Бијанбара, те у Дујама код Добој Истока. Међутим, локалне мјесне заједнице нису прихватиле тај приједлог.

- Пројекат УНФПА⁹³ – Државног програма Акционог плана за БиХ 2005 – 2008. г. је програм информативне линије која дјелује на подручју цијеле БиХ за позиве грађана/грађанки БиХ, која им даје право да добију информацију о њиховим правима и начинима заштите од насиља на основу спола и права грађана/грађанки на живот без насиља – „Зелена линија“. Пројекат реализују партнерске организације: Омладинска организација – Омладински дом Зеница, Демократски центар „Нове Наде“ Бихаћ, Урбана култура форума грађана Тузла, УНС „Гето“ Бања Лука, ОКЦ „Абрашевић“ Мостар и Фондација локалне демократије Сарајево. Укупан број позива за „Зелену линију“ био је 560, од тога 150 мушкараца и 41 жена. Проблем насиља на основу спола је универзални проблем. Највише је препознатљивост физичког насиља у породици и вршњачког насиља, о којем се у последње вријеме све више говори; док је најмања препознатљивост сексуалног и економског насиља, као и насиља на радном мјесту. Нужно је развијати сензибилност за препознавање свих облика насиља у урбаним и у руралним подручјима
- Министарство за рад, расељена лица и избјеглице КС, са Фондацијом локалне демократије и Јавном установом Дјеца Сарајево, приступило је реконструкцији објекта „Сигурна кућа“ у Сарајеву (раније обданиште). Објекат је повећан за 100 м² и створени су услови за боравак и рад са дјецом и мајкама, дјевојачки простор, играоница за дјецу, сала за састанке и едукацију за 30 особа, а забавни парк у дворишту донирала је Општина Центар. Током 2007. године услуге склоништа користила је 41 жена, 55 дјеце и 14 дјевојака – укупно 110 корисника. Највише корисника било је са општине Илијаш, Илица и Хаџићи, гдје је дошло до великог прилива расељених особа које су имале доста ратних траума, што може да буде један од разлога за повећану агресивност у породици. Овдје морамо напоменути да је ово још једно обданиште у Сарајеву којем је извршена пренамјена, али је оправдавајуће то што је намјена остала у сфери бриге о породици.

СОС Црвена линија у току 2007. године имала је 822 позива. Мобилни тим у току 2007. године извршио је 24 мобилне посјете. Истовремено потписан је Протокол о сарадњи Кантоналног центра за социјални рад и Фондације локалне демократије о међусобној сарадњи у раду мобилног тима. Мобилни тим врши провјеру стања у породицама које су били корисници сигурне куће.

- Релизован је и Пројекат помоћи женама жртвама насиља у породици и трговини људима, уз учешће кантоналног центра за социјални рад и центрима општина КС, Жене за жене Интернационал, Жене БиХ Мостар и УНХЦР, као донатора.
- Кривично дјело навођење малољетница на проституцију не санкционише се адекватно, што је видљиво и из пресуде Кантоналног суда у Тузли, који је једну особу за навођење на проституцију малољетних особа, осудио на 5 година, а другу на двије године затвора.⁹⁴
- У Источном Сарајеву почетком октобра 2008. године отворен је малољетнички затвор. Овлаштени представници Министарства правде Федерације БиХ разговараће са представницима Министарства правде РС да се, као прелазно рјешење постигне договор о пријему малољетних преступника на служење казни у РС.

94) Zbog podvođenja maloljetnica 5 godina zatvora, Oslobođenje, 15.07.08.g.

95) Глас Српске, 12.06.2008

У Федерацији БиХ посједовање дјечије порнографије је Кривичним законом кажњиво дјело, док то није случај у РС. То је евидентирано као недостатак и у току су измјене Кривичног закона у РС.

Из података је видљиво да су проведене базичне активности – донесена стратегија, акциони планови кантона и општина (већим дијелом). За конкретне активности нема средстава, нити даха. Службе социјалне заштите се жале да нису добро екипирани; да нема прихватних станица за мушку и женску дјецу и омладину; нема довољно средстава за провођење активности са појединцима и групама малољетних преступника и за рад са родитељима дјеце; да у кривичном закону нису уграђени инструменти принуде за родитеље и малољетне починиоце, па су ЦЗС немоћни када родитељи или малољетници одбијају сарадњу; недостатак установа је хроничан проблем.

Према подацима МУП-а РС, за осам мјесеци 2008. године 486 малољетника починило је неко кривично дјело, а прошле године 872 их је евидентирано у криминалистичке статистике полиције.⁹⁵ (Табела 3)

Подаци о малољетним преступницима				
Кривично дјело	2007. година		2008. година	
	Крађа	1486	254	900
Тешка крађа	1343	344	730	171
Разбојничка крађа	4	-	7	-
Разбојништво	128	19	72	13

(Табела 3)

У Републици Српској малољетници су починиоци 10% кривичних дјела, док тај проценат у западним земљама износи чак 30%.

Српска, нажалост, нема јединствену базу података, да би се знало колико су малољетници заступљени у појединим облицима девијантних понашања.

Ови подаци резултат су истраживачког пројекта презентованог на научном скупу под називом “Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања младих”, који је 20. новембра одржан у Бањој Луци.

Министар унутрашњих послова РС, Станислав Чађо, рекао је да малољетничка делинквенција није само проблем репресивних органа, већ цјелокупне заједнице, и да је посебан проблем што све инситуције покушавају ово питање да ријеше самостално.

На скупу је истакнуто да малољетничка делинквенција у РС биљежи пад. Нешто већи пад малољетничке делинквенције забиљежен је у девет мјесеци ове године и износи 17%. Руководилац научно-истраживачког пројекта, професор на Високој школи унутрашњих послова Бања Лука, рекао је да је ово први пројекат у РС о овој проблематици и да му је циљ да сагледа стање и те перспективе превенције, спречавања и санкционисања малољетничке делинквенције.⁹⁶

У васпитно - поправном дому у Бањалуци тренутно борави 15 малољетника. Њима је омогућено да наставе школовање, јер их већина нема завршену основну или средњу школу. У дому је организована инструктивна настава за све ученике који ванредно полажу заостале разреде.

Поред овога, са малољетницима ради и проф. физичког васпитања, који организује спортско-рекреативне активности. У овој години је веома активна драмска секција, која је уз волонтерски рад студената драмске умјетности припремила представу.

96) Срна, 19.11.2008

97) Глас Српске, 2. 10. 2008.

98) Глас Српске, 9.12.2008.

Прво извођење за госте је заказано средином децембра. За малољетнике смјештене у овом дому организоване су посјете зоо врту, позоришту, одлазак на базен, на концерте, спортске догађаје и сл. У склопу Казнено-поправног завода Кула у Источном Сарајеву, у октобру је отворена зграда првог затвора за малољетнике у БиХ.

Капацитет затвора је 40 мјеста и намијењен је за мушкарце, малољетнике који су осуђени за различита кривична дјела. Све је ово урађено у складу са Законом о извршењу кривичних прекршајних санкција и препорука савјета Европе. За сада су у затвор смјештена три малољетника. Према Министарству правде РС, тренутно се у затворима у РС, заједно са одраслим, налази још 7 малољетних починилаца кривичних дјела. Они ће ускоро бити премјештени у овај затвор. Постигнут је договор са школама у Источном Сарајеву да овим лицима буде омогућен наставак школовања.⁹⁷

Један од тројице осумњичених за убиство старца у селу код Брчког је стар 13 година и не може бити кривично одговоран. Против осумњичених малољетника се не може изрећи казна затвора и биће изречене васпитно-поправне мјере.⁹⁸

Мишљење дјеце

1. Листа основних проблема везаних за кршење права у нашем граду
 - Право да будем заштићен од незаконитог хапшења,
 - Право да знам која су моја права,
 - Малољетничка делинквенција,
 - Непостојање правих установа за смјештај малољетних делинквената,
 - Вербално и физичко насиље,
 - Изнуђивање новца,
 - Насиље на улици.
 - Вербално насиље.

Закључак: У најскорије вријеме обезбиједити локације и средства за малољетничке установе: прихватне станице за мушку и женску дјецу и омладину, дневне центре, дисциплинске центре, казнено-поправне институције за мушке и женске кориснике. При центрима за социјални рад екипирати мултидисциплинарне тимове искључиво за третман дјеце и младих са поремећајима у понашању.

Иницирати допуну прописа који третирају малољетничку делинквенцију у које би се уградиле елементи принуде на сарадњу родитеља и малољетних починилаца кривичних дјела са Центром за социјални рад. Посебно је значајно обезбиједити средства за превентивни рад на сузбијању предделинквентног понашања младих у сарадњи са невладиним сектором.

ПРАВА МАЊИНА

У односу на претходни извјештај, може се примјетити да у свим мјестима гдје живе Роми постоји одређени напредак, али ти помаци су недовољни за нагомилане проблеме ромске популације.

Босна и Херцеговина је у октобру мјесецу потписала Декларацију о приступању Декади укључења Рома 2005–2015. Овим се БиХ прикључила земљама из региона и ЕУ у обавези да за ромску заједницу обезбиједи сва права из области становања, образовања, здравствене бриге и запошљавања. Томе је претходило низ активности. Јуна 2008. године Вијеће министара

усвојило је Акциони план за рјешавање проблема Рома. Истовремено донесена је одлука о оснивању Координационог одбора за провођење и праћење Акционог плана, те усвојена Декларација о приступању БиХ „Декади укључења Рома 2005 – 2015. г.“

У оквиру програма Декада Рома за Роме у БиХ биће уложено око 630 милиона КМ за рјешавање стамбених, образовних, здравствених потреба, те рјешавање проблема запошљавања.⁹⁹ Уз то, у овој години је основан Информативни центар Вијећа Рома БиХ, у оквиру пројекта „Подршка ромској националној мањини.“

ОСЦЕ је поздравео испуњавање услова које је постигла БиХ за улазак у програм Декаде Рома. Истовремено је поздравео ангажман БиХ власти на смањењу неједнакости према ромској заједници, provedбом Националне стратегије за рјешавање питања Рома, али истиче да Роми још увијек у друштву имају веома маргинализован положај. Он се огледа у непотпуном приступу образовању, ограниченим могућностима за запошљавање, приступу здравственој заштити, могућностима рјешавања стамбених питања и слично.

- Поводом Међународног Дана Рома, координатор Вијећа Рома БиХ, истакао је да су Роми још увијек најугроженија и најбројнија мањинска популација у БиХ. Значајно је истаћи да су многа удружења Рома из Федерације БиХ учествовала у изради Акционих планова за стамбено збрињавање, запошљавање, образовање и здравствену заштиту Рома. Ови АП-и су били услов да БиХ аплицира за учешће у приступању Програму Декаде Рома 2005 – 2015. г. Ромски центар ТК радио је на изради АП заједно са представницима Рома из Вијећа министара БиХ, Центром Рома из Какња и Савезом Рома РС.
- У свим општинама ЗК у партнерству и организацији Бироа за људска права, одржано је низ радионица са циљем учешћа националних мањина у општинским вијећима на изборима. Ромски центар има циљ да покреће шире иницијативе на нивоу општина, кантона и ентитета, у настојању да повежу локалне власти, НВО, медије и међународне организације. Они такође организују акције које су важне за окружење. Желе да успоставе базу података о едукованости лидера за рад са младим и базу о потребама за едукацијом. Иначе Ромски центар ТК чини 14 ромских организација, од тога седам организација из Тузле, по једна из Калесије, Грачанице, Теочака, Бановића, Челића и двије из Живиница.
- Предсједавајући Вијећа националних мањина у Парламенту БиХ, на округлом столу на којем се водила расправа о националним мањинама, истакао је да је превасходан задатак Рома у БиХ очување ромског националног идентитета, борба за промјену устава и изборног закона БиХ, који онемогућава Роме у политичком животу земље, али и остале националне мањине. Такође је истакнуто да удружење Ромска суза из Сребренице треба да успостави евиденцију Рома у Сребреници и околним општинама и развија сарадњу са свим државним и локалним институцијама, а посебно да се ради на сузбијању дискриминације националних мањина.
- У Тузли је НВО „Боспо“ презентovala књигу „Хисторија, култура и традиција Рома“. Еуро Ром је презентовао брошуру и кратки филм на тему обичаја Рома на подручју општине Тузла. Књига и брошура су намијењене и прилагођене за кориштење у редовној настави и слободним активностима ученика у 85 основних школа ТК. У оквиру пројекта „Борба против дискриминације над ромском дјецом у школама тузланског кантона“, одржан је округли сто на тему „Успостављање Комисија за заштиту људских права у школама“. Учешће у раду су узели представници НВО-а из Тузле и Сарајева, Министарство образовања ТК, Актив директора школа ТК, Општине Тузла, Педагошког завода Тузла, представници Вијећа ученика и Вијећа родитеља. Такође су

реализоване три посјете ромским насељима Крека, Кисељак и Мосник, гдје су упознали 41 породицу са обавезама родитеља када је у питању школовање дјеце, законским одредбама које то регулишу и роковима за упис у школу.

У оквиру овог пројекта одржано је и девет радионица у три основне школе на тему „Дјечија права и права националних мањина“, за наставнике, родитеље и ученике у школама Крека, Кисељак и Мајдан, гдје школу похађају Роми.

Можемо рећи да је школовање ромске дјеце са 12% постигло обухват од око 30% ромске дјеце. Напредак је постигнут, али на том проблему треба да се далеко више ангажовати свака заједница, како би интеграција ромске популације достигла значајније резултате.

- Животна прича Елде Сејдић из Зенице, младе ромкиње која је, док је ишла у основну школу, устајала у 5 сати ујутро да би стигла на аутобус, који ју је возио до школе, уз доста напора завршила је педагошку гимназију. Данас је студентка права, а њена жеља је да по завршетку студија постане адвокат и да заступа и брани припаднике националних мањина. Од 1996. године активно ради у НВО „Романо центро“ и у организацији „Наша дјеца“ Зеница, гдје је радила на описмењавању дјеце Рома.
- Општина Зеница, уз подршку међународне невладине организације из енглеске, изградила је 6 стамбених објеката, кућа за Роме, најкритичније случајеве из ромског насеља Блатуша. За идућу годину планирано је изградња још 6 стамбених објеката. Урађен је и прилазни пут. Школа је близу насеља, тако да ће дјеца моћи несметано долазити у школу. При општини Зеница запослен је Ром као општински службеник, а који ће радити на пословима референта за ромска питања.

У Републици Српској има око 25.000 Рома, а само је 2% радно активно. И поред тога постоје значајни позитивни помаци у разним областима, као што су:

- Изашао први ромски магазин под називом „Црно бијели свијет“ на ромском и локалном језику.
- Град Бањалука обезбиједио је бесплатне уџбенике за 24 ромска основца, а студенти Роми добили по 500 КМ за куповину неопходних књига. За ученике Роме који иду у основну школу, град је обезбиједио бесплатну ужину у току читаве школске године. У Бањалуци сва дјеца Роми која су напунила седму годину, иду у школу.¹⁰⁰
- На међународној конференцији „У правцу једнаких могућности за ромску дјецу у Југоисточној Европи“ у Сарајеву је 2. и 3. априла 2008. године у организацији Save the Children UK и уз подршку Вијећа министара БиХ, одржана конференција „Модели добре праксе у области инклузивног образовања и анти-дискриминације“, уз учешће представника различитих агенција, донатора, владиног и невладиног сектора, који су се окупили како би разговарали о питању укључивања Рома, нарочито у контексту текућих реформи образовних система у региону. Учесници конференције сматрају да, иако су владе земаља у региону југоисточне Европе предузеле одређене акције и израдиле стратегије за укључивање националних мањина, а нарочито Рома, у друштво, до сада остварени напредак није довољан да би се у потпуности побједили дискриминација и нетолеранција. Главне препоруке учесника конференције односе се на побољшање приступа

100) Glas Srpske, 3. 9. 2008.

101) <http://www.oscebih.org/documents/11175-bos.pdf>

образовању и квалитета образовања за ромску дјецу, кроз:

- Јачање свијести о значају образовања за ромску дјецу;
- Упознавање родитеља Рома са њиховим правима и обавезама, те конзистентна имплементација закона о образовању;
- Успостављање и унапређивање база података о приступу и похађању основне школе угрожених група дјеце, кроз јачање сарадње између школа и система социјалне заштите, у циљу планирања адекватне подршке укључивању и инклузији дјеце у квалитетно предшколско и основношколско образовање;
- Праћење дјеце уписане у школе и благовремена превенција напуштања школовања;
- Континуирано издвајање адекватних финансијских ресурса из буџета влада, као и из других извора;
- Увођење припремних часова и допунске наставе, те успостављање фондова за стипендирање дјеце припадника националних мањина;
- Подршка развоју инклузивне културе, политике и праксе на нивоу школе, који ће подстаћи и омогућити учешће и интеграцију ромске дјеце, што подразумијева и веће учешће ромских родитеља, волонтера и професионалаца у области образовања ромске дјеце, као и јачање капацитета школа да подрже родитеље у њиховим настојањима.¹⁰¹

У току 2008. године учињено је доста на побољшању животних услова Рома, захваљујући пројектима Европске уније, а која су предвиђена у оквиру Свјетске декаде Рома.

Мишљење дјеце

Листа основних проблема везаних за кршење права у нашем граду

1. Дјеца из Федерације БиХ:
 - Спријечити ромску дјецу да просе и омогућити им школовање.
 - Право да знам која су моја права.
 - Право да се слободно дружим са свом дјецом.
 - Нема толеранције међу другарима.

Закључак: У Босни и Херцеговини постигнут је значајан напредак у заштити права дјетета, али смо свјесни да се још увијек мора доста радити са кључним одраслим особама које доносе одлуке које се тичу дјетета. Остао је доминантан и проблем недоследне примјене закона о дјеци, углавном због сиромаштва. Локалне НВО још увијек не успијевају да се наметну као равноправни партнери локалне власти у рјешавању питања права дјетета и поред тога што смо препознатљиви у заједници.

ЛИТЕРАТУРА

1. Revidirani Akcioni plan za djecu BiH od 2002-2010, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, iz jula 2008. godine.
2. "Zdrava djeca za zdravu budućnost – Istraživanje o kvalitetu usluga liječenja djece u javnim zdravstvenim ustanovama", Zaštita prava djece - Ombudsmanu RS, Banja Luka, jun 2008. godine.
3. Vodič – Posttraumatski stresni poremećaj za demobilisane borce i članove njihovih porodica, Sarajevo 2008. godina.
4. Izvještaj za 2007.godinu, Federalni zavod za javno zdravstvo FBiH.
5. Godišnji izvještaj za 2007. godinu o zdravstvenom stanju stanovništva u FBiH, FZZJZ FBiH, septembar 2008. godine.
6. UNICEF „Survey Among Injecting Drug Users“, april 2008. godine.
7. Poseban izvještaj o pravu djece sa posebnim potrebama u Republici Srpskoj na predškolsko obrazovanje i vaspitanje, april 2008, Ombudsman RS.
8. Položaj djece u BiH, Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja i/ili djece kojoj prijete gubitak roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece, SOS Kinderdorf BiH, mart 2008.
9. Република Српска у бројкама, Републички завод за статистику РС, Бања Лука, децембар 2008.
10. Usklađivanje zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini: Pregled javnih debata održanih uz podršku Odjela za obrazovanje OSCE-a, juli 2008.
11. „Analiza provedbe kriterija za školske nazive i obilježja“, Fondacija lokalne demokratije, Sarajevo, avgust, 2008. godine.

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

„АПОХА“ – Асоцијација за подршку обољелим од ХИВ/АИДСА
„ХУ“ – Асоцијација за сексуално и репродуктивно здравље
АИДС – Acquired Immunodeficiency Syndrome (Синдром стечене имунодефицијенције)
БДП – Бруто друштвени производ
БиХ – Босна и Херцеговина
БИХМАЦ – БиХ Mine Action Centre (БиХ Центар за деминирање)
БПК – Босанско-подрински кантон
ЦЦИ – Центар цивилних иницијатива
ЦПБ – Цијепљење превентабилне болести
ЦРЦ – Convention the Rights of the Child (Конвенција о правима дјетета)
ЦСР или ЦЗСР – Центар за социјални рад
ДИФИД – Уред за међународни развој при британској амбасади
ЕЦ – European Commission (Европска Комисија)
ЕУ – European Union (Европска унија)
ФБиХ – Федерација БиХ
Хеп Б Ц – Хепатитис Б и Ц
ХИВ – Human Immunodeficiency Virus (Хумани вирус имунодефицијенције)
ХНК/Ж – Херцеговачко-неретвански кантон/жупанија
ИПА – Instrument for Pre-Accession Assistance (Инструмент за пред-приступну помоћ)
К10 – Кантон 10
КМ – Конвертибилна марка
КС – Кантон Сарајево
НПП – Наставни план и програм
НВО – Невладина организација
ОЕБС – Организација за европску безбједност и сарадњу
ОСЦЕ – Organisation for Security and Cooperation in Europe (Организација за европску безбједност и сарадњу)
ПАР – Participatory Action Research (Акционо истраживање базирано на партиципацији)
ПТСП – Посттрауматски стресни поремећај
ПЖ/К – Посавска жупанија/кантон
РС – Република Српска
СБК/Ж – Средњобосански кантон/жупанија
ТК – Тузлански кантон
ТАИЕХ – Technical Assistance Information Exchange Office (Инструмент за техничку помоћ и размјену информација Европске уније)
УН – United Nations /Уједињени народи
УНДП – United Nation Development Programme (Развојни програм Уједињених нација)
УНИЦЕФ – United Nation Childrens Fund (Дјечији фонд Уједињених нација)
УНФПА – United Nation Populations Fund (Популацјски фонд УН за БиХ)
УСАИД – United States Agency for International development (Агенција Сједињених Држава за међународни развој)
УСК – Унско-сански кантон
ВНО – Свјетска здравствена организација
ЗДК – Зеничко-добојски кантон
ЗХЖ – Западно-херцеговачка жупанија
ЗКП – Закон о казненом поступку

НАША ПРАВА СУ ОНО ШТО МИ СМИЈЕМО УРАДИТИ,
А ДА НЕ НАРУШИМО ПРАВА ДРУГИХ, АЛИ И ОНО ШТО
ОДРАСЛИ КОЈИ СУ ОДГОВОРНИ ЗА НАС ТРЕБАЈУ
УРАДИТИ, ДА БИ МИ БИЛИ СРЕТНИ И СИГУРНИ.

Дјечија мониторинг група
ОШ „Захид Баручија“, Вогошћа

ИЗВЈЕШТАЈ УРАДИЛЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Здраво да сте
Hi Neighbour

"NAŠA DJECA"

UDRUŽENJE HUMANITARNA ORGANIZACIJA
ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE PRAVA DJETETA
SARAJEVO

ПРОЈЕКАТ ПОДРЖАО

Save the Children
Norway

Бања Лука, мај 2009.